

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YAŞANAN MEŞRUIYET KRİZİ*

Metin ÇELİK**

Öz:

Meşruiyet, son dönemlere kadar siyaset bilimi disiplinine ait bir olgu olarak düşünülmekte iken, bugün hem ifade ettiği anlam hem de sorgulama konusu olan özneler/aktörler bakımından giderek daha çok disiplinin başvurduğu bir tanımlama aracı olmuştur. Öte yandan, meşruiyetin bu kadar sık kullanılmaya başlanan bir olgu haline dönüşmesi, kavramı derli toplu tanımlamayı da zorunlu hale getirmektedir.

Geleneksel olarak yasallık, egemenlik, iktidar ve rıza unsurları ile tanımlanmaya çalışılan meşruiyet, ölçülebilir ya da somut bir gerçeklik olmaktan çok sübjektif bir algı olmuştur. Bu yüzden, meşruiyetin tanımına dair birçok tartışma yapılmış ve önemli bir akademik birikim ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininde ise meşruiyet konusu, genelde AB, özelde ise AB Parlamentosu'nun meşruiyeti üzerinden başlayan tartışmalar ile Soğuk Savaş sonrası dönemden daha fazla gündeme gelmiştir.

Bu çalışma, özellikle Maastricht Antlaşması sonrası siyasal entegrasyon kurmayı amaç edinen AB'de yaşanan demokratik açık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan meşruiyet krizinin çözümüne yönelik yaklaşımları ele almıştır. Uluslararası örgütlerin kurumsal yapılarıyla ulusal örgütlenme arasında yapılan analojiye dayandırılan kurumsal çözüm önerilerinde Avrupa Anayasası'na; sosyo-kültürel çözüm önerilerinde ise Uluslararası İlişkiler disiplininin yeni teorilerinden Konstrüktivizme yer verilmiştir. Sürekli kurumsal çözüm önerilerinin tartışılması ve dile getirilmesi eleştirilmiş, asıl incelenmesi gerekenin sosyo-kültürel reformlar olduğunun altı çizilmiştir. Bu amaçla Konstrüktivizm perspektifinden Avrupa kimliği/kamuoyu/yurttaşlığı gibi dinamikler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyet Krizi, Demokratik Açık, Konstrüktivizm, Avrupa Kimliği, Avrupa Vatandaşlığı

---

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan ve kabul edilmiş olan "Uluslararası İlişkilerde Meşruiyet Krizi: Avrupa Birliği Örneği" (2007) başlıklı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş özetidir.

** Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler, Uluslararası İlişkiler Bölümü, metincelik@gmail.com.

THE LEGITIMACY CRISIS IN THE EUROPEAN UNION

Abstract:

Legitimacy, though considered as a phenomenon of the political science, has nowadays become a means of explanation resorted by many disciplines due to its meaning and its questioning through subjects/actors. On the other hand, the higher frequency of the legitimacy as a concept compels its thorough definition more.

Legitimacy, traditionally conceptualized with rule of law, sovereignty, government and consent, has been a subjective perception more than measurable or concrete reality. Therefore there has been enormous amount of discussions on its definition which paved the path for a remarkable scholarly accumulation on the subject. The subject of legitimacy in the discipline of International Relations (IR) has appeared with the discussions on the legitimacy of the EU parliament in particular and the EU in general within the post-Cold War era.

This study deals with the democratic deficit in the EU aiming to establish political integration after the Maastricht Treaty, the related legitimacy crisis and the prospective solutions. European Constitution has been the center of institutional solutions through the analogy of international organizations with the national-level institutionalization while Constructivism has been the center for the socio-cultural solutions. Referring to institutional solutions often has been criticized while the need for socio-cultural reforms is underlined. Thus, Constructivism needs further attention to evaluate such dynamics of European identity/public opinion/citizenship.

Keywords: Legitimacy Crisis, Democratic Deficit, Constructivism, European Identity, European Citizenship

GİRİŞ

Antikite'den, hatta daha evveliyatından itibaren sürekli sorulan ve cevabı konusunda arayışın hala devam ettiği birkaç önemli sorudan belki de en günceli, hükümetleri haklı ve meşru kılan kriterler ile toplumu bir siyasi otoriteye itaat etmeye zorlayan, sevk eden kriterlerin ne olduğudur (Pateman,1985; Horton,1992). Bu sorulara verilecek cevap, itaat ve rızanın, toplum ve düzenin, otorite ve meşruiyetin açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Otorite ve düzene yapılan vurgu ve ardından otoritenin elde edildiğinin sorgulanmasında genel çerçeve demokrasi olmaktadır. "Demokrasi" hem sahip olduğu tarihi birikim¹ hem de açılım düzeyi bakımından birçok anlamda diğere yönetim şekillerinden ayrılmaktadır. Konjonktürel olarak dalgalanmalar yaşamış olsa da demokrasi, bugün dünya üzerindeki en yaygın iktidar kılıfı olmaya devam etmektedir. Demokrasinin bu değışim ve dönüşümünde Avrupa'nın ayrıcalıklı bir konumu, İkinci Dünya Savaşı'nın ise mühim bir etkisi vardır.

Zira İkinci Dünya Savaşı'nı demokrasinin küreselleşmesinin mihenk taşı olarak adlandırmak abartı olmayacaktır. Çünkü Avrupa merkezli olmak üzere, dünya genelinde demokratikleşme çabaları, yani çok partili parlamenter demokrasilerin kurulması ve teşvik edilmesi çabalarında İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir *big bang* yaşanmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrası *barış tesis etme çabalarında* demokrasi, çoğulcu devlet anlayışı, hukuk devleti, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, devlet karşısında bireyin üstünlüğü temel argümanlar olmuştur. Savaş Avrupa'da daha önce hiç yaşanmadığı ölçüde birliktelik ve entegrasyon havasının yayılmasına neden olmuştur. Burada bahsedilen entegrasyon havası *Pan-Avrupa* (Pan-Europe) olarak adlandırılan, Avrupa'da ulusal çözülmeye, ulusal kimlikle hareket edilmesine karşı çıkan, tek bir Avrupa amaçlayan düşüncedir.² Bu düşüncenin ürünü olan Avrupa Birliği (AB) kıta Avrupası'ndaki entegrasyon çabalarının en önemlisi olmuştur.

Demokrasinin, istikrarın, ekonomik kalkınmışlığın temsilcisi olan, bu nedenle sürekli kendisini geliştirme uğraşında çabalayan AB, zaman içerisinde demokratik yapılanma, demokratik açık gibi sorunlar sonrasında meşruiyet sorunuyla yüzleşmiştir ve yüzleşmeye devam etmektedir. Ulus devletlerin belirli sektörlerde dünyada eşine rastlanamayacak derecede egemenliklerini devrettiği, salt ekonomik amacıyla tekdüze bir bölgesel entegrasyondan siyasal bir birlik kurmak gibi zor bir eyleme kalkışan AB'de yaşanan meşruiyet krizi, bu bakımdan oldukça önemli olmaktadır.

AB'de yaşanan meşruiyet krizi liberal demokratik değerlerin (kimlik, demokrasi ve performans) AB organlarında ne ölçüde mevcut olduğu sorusuyla ilgilidir. AB'nin liberal demokratik devletlerden müteşekkil olması, Birliğin kurumsal yapısı ile üye devletlerin yapıları arasında analoji kurulmasına neden

olmaktadır. AB de bu beklentiyi karşılayacakmışçasına kurumsal yapısını sürekli değiştirme gayreti içerisinde olmaktadır. Ancak hiçbir suretle gerçek anlamda demokratik bir yapıyı da tesis edebilmiş değildir. Avrupa Parlamentosu ulusal benzerlerine kıyasla zayıf yetkilere sahip olup, Birliğin ana politikalarını belirleyen Avrupa Konseyi hiçbir kurum tarafından denetlenememekte, Birliğin yürütme işlerini üstlenen Avrupa Komisyonu ise AB üye devletleri ve vatandaşları için değil, bizzat Birliğin menfaatleri doğrultusunda hareket etmekte, atanmış komiserlerden oluşmaktadır. Bu haliyle Birlik demokratik yapılanmadan uzak olmakta, gerek karar alma sürecinin, gerekse kararların ifa sürecinin AB üye devlet vatandaşlarından kopuk olması nedeniyle halktan kopuk işleyen Birlik oldukça ciddi bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmaktadır.

AB’de yaşanan meşruiyet krizi Maastricht Antlaşması (1992) ve özellikle de 2004 yılı sonrasında ciddi bir biçimde hissedilmektedir. Maastricht Antlaşması’ndan 2004 yılında yaşanan genişlemeye kadar ekonomik gelişimine paralel bir siyasi bütünleşme yaşayan Birlik, 2004’de gerçekleşen genişleme ile önemli miktarda eski Doğu Bloğu ülkelerini üyeliğe kabul etmiştir. Bu devletlerin AB’nin temel demokratik ve ekonomik prensiplerine yeni yeni adapte oluyor oluşu, zaten AB içerisinde var olan Birlik ve vatandaş arasındaki iletişimsizliğe eklenerek krizin derinleşmesine neden olmuştur. AB’nin krizi aşmadaki çözüm yöntemi kurucu antlaşmaları revize ederek kurumsal reformlar gerçekleştirmek olmuştur. Ancak bu reformlar krizi çözememiştir.

Bu nedenle bu çalışma yapılan kurumsal reformlara ilaveten AB genelinde sosyo-kültürel reformlarında gerekli ve hatta elzem olduğunu savunmaktadır. Bu savunuya göre meşruiyet krizinin asıl nedeni Birlik ile vatandaşları arasındaki bağların zayıf ve hatta kopuk olmasıdır. Bu nedenle vatandaşları Birlikle buluşturmak için yeni bir AB kimliği, Avrupa vatandaşlığı, Avrupa kamuoyu ve Avrupa bilincinin kurulması gerekmektedir. Buradan hareketle çalışma AB’de yaşanan meşruiyet krizini konstrüktivist perspektiften ele almaktadır.

Bu amaçla çalışmada öncelikle sorunun teşhis edilmesi maksadıyla meşruiyet ve meşruiyet krizi tanımlanmış, ardından AB’deki meşruiyet krizi performans, demokratik açık ve kimlik parametreleriyle ortaya konmuştur. Tespit edilen krizin giderilmesi amacıyla AB’nin gerçekleştirdiği kurumsal reformlar izah edildikten sonra, krizin çözümü genellikle göz ardı edilen, ancak bu çalışmaya göre öncelikli olarak ele alınması gereken (sosyo-kültürel çözümleri ifade eden) Avrupalılık, Avrupa ulusu, Avrupa vatandaşlığı, Avrupa kamuoyu ve AB bilinci kavramları etrafında irdelenmiştir.

I) MEŞRUIYET VE KRİZİ

En genel anlamıyla “meşru olma hali” (Bealey,1999:189-190; Sternberger,1968:245) ve “bir şeyin makul ve haklı gerekçelere dayanması”

(Sinclair,1995:951) şeklinde tanımlanan *meşruiyet* kavramı Latince *legitimus*'tan türemiş olup, “benimsenmiş ve genel kabul görmüş olan ilkelere ve kurallara uyumlu, hukuk, yerleşik usul ve gereksinimlere uygun olan” anlamlarına da gelmektedir (Scruton,1982:264; Woolf,1980:651). Kavramın Türkçe literatürde kullanılan hali “meşruiyet”, Arapça kökenlidir ve “şeria” kökünden türemiştir. “Şeria” şeriate, yani hukuka uygun olan anlamındadır (Develioğlu,2005:757). Bu yönüyle meşruiyet, yasaya uygun olma, bir şeyin yasal olması anlamında kullanılmıştır, yani *yasallık* ile neredeyse eşdeğer anlamdadır.³ Meşruiyetin yasallıkla iç içe kullanımı XV. yüzyıla kadar devam etmiş, XV. yüzyılla birlikte meşruiyeti tanımlamakta kullanılan yegane gösterge olan yasallık dışında, yeni bir kriter daha kullanılmaya başlanmış ve meşruiyet yalnızca yasallık olmayıp, ilaveten *halkın rızasının* (rıza, meşruiyet tanımlamalarında “sosyolojik öge” olarak da tanımlanmaktadır⁴) da arandığı bir kavram olmuştur (Sternberger,1968:247).

Ancak en genel meşruiyet tanımı Weber'in bir şey hakkında “meşru olduğuna dair oluşan/var olan toplumsal inanç ve rıza” (Weber,1962:71; Weber,1978:213) tanımıdır. Kapani'nin de “yönetme gücü” ve “yönetme hakkı” arasındaki farka vurgu yaparak tanımladığı meşruiyet (Kapani,2003:86-87), iktidarı elinde bulunduran egemen gücün toplum tarafından haklı bulunmasıdır. Meşruiyet her şeyden önce “yönetme hakkı”dır (Coicaud,2002:10; Kapani,2003:86-87). Yönetme hakkı siyaset biliminin en tartışmalı konularından birisi olup, güç ve itaat arasındaki ilişkinin çıktısıdır. Dolayısıyla meşruiyetin tesisi güç ile itaat arasındaki uyumun ne ölçüde sağlandığına bağlıdır (Aron,1990:24). Güç (iktidar) yasalarla belirlenen sınırlar dâhilinde eylemler gerçekleştirdiği sürece, toplumsal itaat devam edecektir, der Aron. Kısaca meşruiyet kavramı ontolojik olarak bir etki-tepkiyi içerir. Egemen gücün kural koyması ve bu kural koyma biçimi (etki), toplumun egemen güce itaat edip etmemesini (tepki) belirlemektedir. Yani meşruiyette yasallık ve itaat dışında bir de *etikten* söz etmek gerekmektedir. İtaat ile etik arasında küçük ama önemli bir nüans vardır. Etik, egemen gücün meşruluğu hak ettiğine olan “inançtır” ve egemen gücü iktidar yapan da bu inanç olmaktadır (Muller,1970:403). İnanç önemli bir kavramdır. Bireyin “içten gelen” rızasını ifade eder. İtaat ise çoğu zaman dış menşeli olabilmekte, zorlamayı ihtiva edebilmektedir. Habermas da etiğin önemine vurgu yapmış, meşruiyetin bir sistemin doğru ve adil olduğuna yönelik “içsel” güvenilir hislerin var olmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Habermas,2004:99). Sonuç olarak meşruiyeti oluşturan üç ana dinamik yasallık, itaat/rıza ve etik/ahlaktır (Beetham,1991:15-25; Beetham, Lord,1998:35).⁵ Bu üç kriter ışığında doğru bir meşruiyet tanımlaması ve analizi yapılabilir. Öncelikle meşruiyeti söz konusu olan yapı yasal olmalıdır, *yasallık*. Yani bu yapının kuruluşu ve işleyişi yasalarda belirtilmeli ve yasalar çerçevesinde gerçekleşmelidir. “Normatif doğrulama” olarak da ifade bulan *itaat/rıza*, hükümetin haklı olduğuna dair toplumda oluşan

kanaattir. Eğer bu kanaat dışsal bir etki yerine, içsel nedenlerle oluşuyorsa, burada *etik/ahlaktan* söz edilmelidir. Bu üç dinamik birbirinin alternatifini olmayıp, üçü de birbiriyle iç içe gelişen ve bir bütün halinde anlam kazanan kavramlardır. Bu çerçevede meşruiyetin ve bu sürecin, yani meşrulaşmanın (legitimation) formülü şöyle olmaktadır: “*yasallık+normatif kabullenme + etik = meşruiyet*”.

Meşruiyet kavramına ilişkin siyaset bilimi literatüründe yaşanan tanımlama sorunsalı diğer disiplinler için de geçerlidir. Özellikle Uluslararası İlişkiler disiplininde⁶ kavramın tanımlanması çabaları ve kavramla alakalı sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar daha somut bir biçimde gözlenmektedir. Meşruiyetin ne olduğu konusuna ilaveten Uluslararası İlişkilerdeki meşruiyetin unsurlarını tespit etmek de zor olmaktadır.

Seymour M.Lipset meşruiyeti, sistemin mevcut siyasal kurumlarının, toplum (uluslararası sistem) için en uygun oldukları inancını yerleştirip, muhafaza etme yetisi olarak tanımlamaktadır (Lipset,1963:87-90). Yani, bir kurumun ya da sistemin menfaatlerini açıkça ifade edebilme, bazı grupların ihtiyaçlarına cevap verebilme ve bu iki fonksiyonu otorite kullanarak ifa edebilme kabiliyetidir, meşruiyet (Hayes-Renshaw,1996:144). Dolayısıyla Lipset’e göre meşruiyetin iki ana unsuru, *temsil* ve *etkinlik* olarak kabul edilebilir. Meşru sistemler ve kurumlar temsil ettikleri grupların isteklerini ve görüşlerini yansıtmalı, onlardan etkilenebilmeli, temsil ettikleri ve yönettikleri topluluğun çoğunluğunun ihtiyaçları çerçevesinde politikalar geliştirebilmelidir. Temsil ve etkinlik dışında, uluslararası sistemde meşruiyet, mevcut politik kurumların uygunluğunun ve etkinliğinin korunması inancına ve ortaya çıkma kapasitesine de bağlıdır (Lord,1998:15), yani *rıza*. Weberyen gelenek çerçevesinde, kurumların uygun ve haklı görülme derecesi ile uluslararası sistem tarafından siyasal iktidarın olağan bir yapı olarak algılanması (Merelman,1966:547-549), uluslararası meşruiyetin rıza faktörünü oluşturmaktadır.

Meşruiyet Linz’e göre siyasal kurumların eksikliklerine ve başarısızlıklarına rağmen, daha iyi ve verimli olabileceklerine, dolayısıyla itaat edilmeyi hak ettiklerine dair inançlar bütünüdür (Linz,1988:65). Linz de Merelman gibi, meşruiyetteki *rıza* ve *itaate* vurgu yapmıştır. *İtaate* yani “bireysel inanç” ve “haklı görme” eylemine değinenler için, meşruiyet toplumsal ve siyasal düzenin doğru olduğuna ilişkin bireysel inanç ya da toplumsal kabuldür (Kaase,1988:116). Aynı tanımlamadan yola çıkan Huntington da meşruiyetin kaynağında liderlerin yönetme haklarının olduğuna, halkın da itaat etmekle yükümlü olduğuna yönelik güçlü bir *toplumsal kabul* olduğunu vurgular (Huntington,1996:44).

Buraya kadar yapılan tanımlar, siyaset biliminden oldukça etkilenmiş ve temsil, itaat, rıza faktörleri çerçevesinde anlam kazanan tanımlar olmuştur. Uluslararası İlişkilerde siyaset biliminden bağımsız, özgün bir meşruiyet

tanımlaması arayışında Thomas Franck önemli bir açığı kapatmıştır. Franck'a göre Uluslararası İlişkilerde meşruiyetin dört göstergesi vardır. Daha doğru bir ifadeyle dört kriter üzerinden yapılacak sorgulama ile Uluslararası İlişkilerde bir şeyin meşru olup olmadığını anlayabiliriz (Franck,1988:705-759; Weiner,2006:482-490). Bunlar; *kesinlik*, *biçimsel geçerlilik*, *uygunluk* ve *bağlılık* şeklinde sıralanabilir.

Kesinlik, meşruiyeti sorgulanan aktöre ya da konuya ilişkin hukuk kurallarının belirgin ya da kesin bir anlama sahip olması demektir. *Biçimsel geçerlilik*, yetkiyi ifade eder ve bir hukuki işlemin veya eylemin yetkili bir makamca, hukukun öngördüğü biçim ve yöntemle uygun olarak düzenlenmesi ve uygulanması gerekliliğini vurgular. *Uygunluk*, kuralların bir tutarlılık içinde, aynı koşullara sahip vakalarda aynı şekilde uygulanmasını içerir. Yani, kuralların bir hukuk düzeni içinde uygulandığı anlamına gelir. Bu sonucu doğuran başlıca etmenler, kuralların uygulanmasındaki tutarlılığın sağlayıcısı olan ilkelerdir. *Bağlılık* ise, bir hukuk kuralıyla ikincil nitelikteki kurallar (bir hukuk kuralının hazırlanması, yorumlanması ve uygulanması ile alakalı kurallar) manzumesi arasındaki bağı ifade eder. Franck dört yıl sonra kaleme aldığı başka bir makalesinde ise meşruiyeti sağlayan dört kriteri revize etmiş, *biçimsel gerçeklik* yerine *şecere/soy* (pedigree) kriterinden bahsetmiştir. Bu yeni kriter süreci kanunların köküne inmek ya da geçmişten gelen yasalaşma sürecine dayanmak şeklinde tanımlanmıştır (Franck,1992:49). Franck'ın meşruiyet kriterleri sonrasında yapılacak bir tanım ile Uluslararası İlişkilerde meşruiyet, yasal sürece uygun bir biçimde oluşturulduğuna yönelik inanıştan kaynaklanan bir eylemin niteliğidir, ki bu eylemler (yani çıktılar) devamlı bir biçimde yasalara uygun olmalıdır (Steffek,2000:18). Ancak Franck'ın analizinde meşruiyetin "yasallık" kriteri detaylandırılmış, diğer itaat ve etik kriterleri göz ardı edilmiştir.

Jens Steffek Weber'in rasyonel-yasal meşruiyet kavramından hareketle⁷, uluslararası bir otoriteyi meşru kılan üç özellikten bahsetmektedir: hükmetme algısının ve kabiliyetinin var olması, yasama sürecinin doğru bir biçimde işlenmesi, çıktılarının/eylemlerin yasalara uygun olması (Steffek,2004:488). Kısacası, karar alma prosedürlerinin açık olmasını ve süreç sonunda çıkan kararların adil olmasını da eklemiştir. Rasyonel meşruiyete bir diğer vurgu ise Francis Fukuyama tarafından yapılmaktadır. Fukuyama tarihsel açıdan çok çeşitli meşruiyet türlerinin var olmasına karşılık, günümüzde mevcut şartlarda meşruiyeti sağlayan tek aracın demokrasi olduğunu vurgulamakta, demokratik devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemin meşruluğunun ulusal düzeyde anayasal, uluslararası düzeyde antlaşmalarla sağlandığını belirtmektedir (Fukuyama,2005:39-43). Özetle, Weberyen perspektiften bakıldığında, uluslararası sistemde meşruiyeti sağlamanın en etkili yöntemi rasyonel meşruiyettir. Uluslararası kuruluşlar uluslararası sistemin ruhuna ve uluslararası hukuka uygun bir biçimde hazırlanan antlaşmalarla oluşturulurlar (Coplin,1964:621-622). Birden fazla devleti

İlgilendiren sorunları çözmek amacıyla kurulan işlevsel uluslararası örgütler, devlet kurumları ile analogi kurarak kendi bürokratik yapılarını oluştururlar. Bu bakımdan uluslararası örgütlerin ve devletlerin meşruiyet kazanım şekilleri de benzer olabilmektedir. Devletlerde anayasaların sağladığı rasyonel meşruiyeti, uluslararası sistemde antlaşmalar sağlamaktadır. Bu izahattan hareketle denilebilir ki, Franck ve Steffek'in meşruiyetin temininde rasyoneliteyi yeterli görmeleri eksiklidir. Çünkü rasyonelite rızayı ve etiği içermemektedir, ki rıza ya da itaat meşruiyetin en önemli kriterlerinden birisidir. Bu noksanlık Fukuyama'nın da ifade ettiği gibi demokrasi gibi tebaayı örgüte bağlayacak başka kriterlerle giderilebilir.

Çalışmanın bu kısmına kadar bir siyasi yapının meşruiyeti elde edebilmesi için gerekli kriterlerin neler olduğu kısaca izah edilmeye çalışılmıştır. Bütün bu kriterlere bakıldığında meşruiyeti sorgulanan uluslararası bir yapının yasal temellere sahip olması, bu temellere uygun faaliyetler göstermesi, bu yapıya mensup üyelerin bu faaliyetleri onaylaması ve ardından bu faaliyetlere rıza göstermesi o yapıyı meşru kılmaktadır. Aksi halde, yani yapı ile ona mensup ya da onu oluşturan birimler arasında yaşanacak güven krizi, inanmama, reddiye, itaat etmeme gibi sonuçlar meşruiyet bağının zayıflamasına ve kopmasına neden olacaktır. Böylesi bir kopuş “meşruiyet krizi” olarak adlandırılmaktadır.

Meşruiyet açığı ya da meşruiyet krizi teori ile pratik arasındaki açığı, uyumsuzluğu, uçurumu ifade etmektedir (Habermas,2004:68-75). Sosyal yapı, kültürel değerler, ideolojik söylem ya da rejimin niteliği gibi dinamikler arasındaki uyumsuzluk da meşruiyet krizine yol açmaktadır (Çetin,2003:60). Meşruiyetini herhangi bir şekilde sağlamış bir iktidarın, meşruluğunu kazandığı değerlere aykırı eylemler gerçekleştirmesi, kendisine itaat eden halkın taleplerini karşılayamaması gibi nedenler dolayısıyla iktidarlar meşruiyet kayıpları yaşamaktadır.

Meşruiyet krizini kapitalist büyümenin kaçınılmaz bir sonucu olarak gören Jürgen Habermas, üç kriz nedeni, iki ana kriz başlığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dört farklı kriz çeşidinden bahseder. Her krizi *girdi-çıkıtı* (input-output) ilişkisiyle açıklamaya çalışan Habermas⁸, farklı krizlerin birbirlerini tetikleyebileceğini iddia etmektedir.

Tablo: 1

Habermas'a Göre Krizler (Habermas,2004:45)

Kriz Kaynakları	Sistem Krizi	Kimlik Krizi
Ekonomik Sistem	Ekonomik Kriz	~
Siyasal Sistem	Rasyonelite Krizi	Meşruiyet Krizi
Sosyo-Kültürel Sistem	~	Motivasyon Krizi

Yukarıdaki tabloya göre, ekonomik sistem gerektiği kadar tüketim değeri üretmezse; siyasal sistem gerektiği gibi rasyonel kararlar alamazsa ve sisteme olana bağlılık bilincini yeteri kadar oluşturamazsa; sosyo-kültürel sistem gerektiği kadar eylemi teşvik edemezse, kriz çıkar. Bu krizlerden “sisteme olan bağlılığın eksilmesi” siyasal sistemden kaynaklanan bir girdi (input) krizidir ve meşruiyet krizi olarak tanımlanır (Habermas,2004:46). Habermas’a göre bu krizde girdi sisteme olan bağlılık iken, çıktı siyasal sistemi yöneten erkin olabildiğince otoriter kararlar alması olmakta, bu da girdi ile çıktı arasında ciddi bir çatışmaya ve neticede krize yol açmaktadır. Ayrıca Habermas krizler arasında geçişlerin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Kapitalist devletlerin beceriksiz ve tutarsız eylemlerinin ekonomik krize yol açtığını, bu ekonomik kriz anındaki yönetim zafiyetinin rasyonelite krizine yol açtığını, rasyonelite krizinin ise toplumun devlete olana sadakatini ve bağlılığını zedeleyerek meşruiyet krizine yol açtığını ve sonuç olarak bu güven bunalımının sosyo-kültürel sistemde hissedildiğini ve toplumsal yaşamda motivasyon kaybına yani krize yol açtığını ifade etmektedir (Habermas,2004:46-47). Habermas’ta olduğu gibi David Easton da krizleri girdi-çıktı etkileşimi ile izah etmiştir. Meşruiyet Easton’a göre toplumun siyasal iktidardan beklentileri, yani girdi ile toplumsal taleplere iktidarın cevabı, yani çıktı arasındaki denge üzerine kurulur (Easton,1979:26). Dengenin bozulması, meşruiyet krizini tetikleyen en önemli sorun olmaktadır.

II) AVRUPA BİRLİĞİ'NDE MEŞRUIYET KRİZİNİN TESPİTİ

AB gibi yeni ulus-devlet dışı yapılar oluştuğunda “iktidarın meşruiyeti” gibi kavramların tartışılabilirliği artmış, uluslararası sistemde “meşruiyet krizi” ya da “meşruiyet açığı” olarak tanımlanan metaforlar ortaya çıkmıştır (Beetham,1991:38-40; Mavrikos,1995:251; Lord,Magnette,2004:183-185). Bu tür metaforlar daha ziyade demokratik yapılar içinde tartışılmakta olup, AB başını demokrasinin çektiği Batı değerlerinin ulaştığı en yüksek seviyeyi temsil ettiğinden, AB’de yaşanan meşruiyet krizi demokrasi odaklı ele alınmaktadır (Wallace,1993:95-105; Graeger,1994:55-57). AB örneğinde uluslararası örgütlerde demokratik meşruiyete yönelik tartışmalar dört ana yaklaşım çerçevesinde şekillenmektedir: Liberteryen bakış, çoğulcu bakış, sosyal demokrat bakış ve müzakereci bakış (Moravcsik,2004:363).

Liberteryen bakış “AB otoriter bir süper devlet midir?” sorusunu sormakta (Moravcsik,2004:376), AB politikalarının önemli ölçüde uluslarüstü teknokratlar (eurocrate) tarafından belirlenmesini ve Brüksel’deki süper devlette “bürokratik despotizmin” hâkim olmasını eleştirmektedir (Moravcsik,2001:603-614). Seçimle değil atamayla işbaşı yapan teknokratların vatandaşlardan kopuk yapısı AB’nin sokaktaki vatandaşın gün geçtikçe uzaklaşmasına neden olmaktadır, ki meşruiyetin en önemli kriterlerinden birisi olan vatandaş bağı ya da itaat ve etik zayıflamaktadır.

Çoğulcu bakış da “AB mesuliyeti olmayan (hesap verme yükümlülüğü olmayan) bir teknokrasi midir?” (Moravcsik,2004:379) sorusuna cevaben, liberteryen bakış gibi, yönetici merciin kamuya (en azından seçimler aracılığıyla) doğrudan hesap verme sorumluluğunun ve zorunluluğunun olmamasını eleştirmektedir. Çoğulcu yaklaşımın önemli isimlerinden R. Dahl, AB’nin “hesap verme” sorumluluğunu ciddiye almadığından şikayete AB’yi bir “elitler sınıfı projesi” olarak tanımlamakta ve bu haliyle AB’nin “demokratik” etiketini hak etmediğini savunmaktadır (Dahl,1999:özellikle giriş kısmı). AB’de önemli kararların çoğunlukla politik ve bürokratik seçkinler (elit sınıf) arasındaki anlaşmalarla alındığından dem vuran Dahl, sonuçları onaylamak dışında demokratik yöntemlerin çok az rol oynadığını belirtmektedir (Dahl,2001:119-122).

“AB neoliberal anlayışı mı dayatmaktadır?” (Moravcsik,2004:383) sorusunu gündeme getirip tartışan *sosyal demokratlar*, sosyal eşitsizliğe yol açan politik kurumların rollerine vurgu yapmaktadırlar. Neoliberal anlayışın AB’nin anayasal ve kurumsal yapısına hâkim olmasını eleştiren sosyal demokratlar, gelir düzeyinde gözlenen artışa rağmen, sosyal refahta bir artış yaşanmamasını eleştirmektedirler (Scharpf,1999:77).

Müzakereci bakış ise “AB’nin kamusal pasifizeye yol açıp açmadığı” üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bakış açısını savunanlar AB’nin ulusaşan politikalarının vatandaşlar için Birliğin gerekli olduğu izlenimine yönelik inancın gelişmesinde başarısız olduğunu iddia etmektedirler (Moravcsik,2004:386). Kurumların toplumdan izole edilmiş hali kaldırılmadıkça, toplumun tercihinin Birlik karar alma sürecine yansımaları sağlanmadıkça AB’deki demokratik açık giderilemeyecek, her geçen gün daha da artacaktır (Flynn,2004:437).

Yukarıda özetlenen yaklaşımlar daha ziyade demokratik perspektifle yapılmış analizlerdir. Her ne kadar meşruiyetin her hangi bir rejim ile sınırlandırılması, her hangi bir rejimin terminolojisiymiş gibi addedilmesi mümkün olmasa da, meşruiyet daha ziyade demokrasi ile birlikte anılan bir kavramdır (Dahl,1989:226). Bu nedenle ileri demokrasinin önemli bir temsilcisi olması hasebiyle AB’de yaşanan meşruiyet krizini Beetham ve Lord “performans, demokrasi, kimlik” kriterlerine göre analiz etmiştir (Beetham, Lord,1998:23; Lord, Beetham,2001:444). Bu üç kriter göz önünde bulundurularak AB’de yaşanan meşruiyet krizinin ana hatlarıyla üç yönü bulunmaktadır: Devam eden entegrasyon sürecinde Avrupalı elitlerle halk arasından AB’nin tanımına, geleceğine ilişkin konsensüs bulunmamaktadır, yani *AB’nin tanımlanmasında yaşanan zorluk* (Böröcz, Sarkar,2005:153); AB kurumlarının *demokratik yapılanmadan yoksun* olmaları (Banchoff, Smith,1999:1); AB içerisinde önemli bir *kimlik boşluğunun* mevcut olması.

A) Tanımlan(ama)ma Sorunu ve Performans

Kurulduğu andan bugüne yaşadığı her yeni genişleme dalgası ve buna bağlı olarak derinleşme sürecinde yapısında önemli değişiklikler gerçekleştiren AB'nin zorlandığı ve performansını etkileyen en önemli açmazlardan birisi “kendisini tanımlayamaması” olmuştur. Bu konuda AB elitlerinin kafasının oldukça karışık olduğu söylenebilir. Kurulduğu anda (AET-1957)⁹ kendisini “ekonomi topluluğu” olarak tanımlayan Birlik, daha sonra ekonomiyi de kapsayan daha geniş bir “Topluluk” (AT) ve ardından da siyasal alanı da içeren bir “Birlik” (AB) olarak tanımlamıştır. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması-1992) ile her ne kadar kendisini “Birlik” olarak tanımlasa da, hiçbir zaman tam anlamıyla uluslararası bir rejim ya da yeni oluşmuş bir devlet kadar iyi bir kimlikleşme süreci gerçekleştirememiş, yalnızca yetkinin ortak kullanılmasını sağlayan bir network olabilmıştır (Keohane,Hoffmann,1991:2). Bu aşamaya kadar AB elitlerinin neo-fonksiyonalizm perspektifinden “adım adım” ve bilinçli bir şekilde Birliği “derinleştirdikleri” düşünülebilir. Ancak kafa karışıklığını gösteren en önemli olay Avrupa Anayasası'nın (Avrupa İçin Anayasa Kuran Antlaşma-2004) imza-red süreci olmuştur. AB'yi adeta bir “devlet” olarak formüle eden, büyük beklentilerle ve gösterişli bir törenle imzalanan Anayasa onay aşamasında *görünürde* Fransa ve Hollanda'nın “hayır” referandumları, *gerçekte* ise üye devletlerin genelinde hâkim olan “ulusal egemenlik kaybı endişesi” nedeniyle sessiz sedasız defnedilmiştir.¹⁰ Böylece büyük bir “Avrupa devleti” hayali de sona ermiştir. Hatta Anayasa'nın defin işlemleri tamamlanmamıştı ki, yeni bir anayasal metin (AB Antlaşması ve AT Kuran Antlaşmayı Değiştiren Lizbon Antlaşması; kısaca “Lizbon Antlaşması” ya da “Reform Antlaşması”) üzerine çalışmalar başlamıştı bile. Son imzalanan anayasal metin olan Lizbon Antlaşması AB'yi bir devlete benzeten ya da çevirecek olan, Anayasa Antlaşmasında bahsi geçen anayasa, yasa, millî marş, bayrak gibi devlet sembollerini içermemiş, AB'nin bir devlet olmadığını teyit etmiş, ancak bir uluslararası örgütten de daha fazlası olmasına neden olmuştur. Bu haliyle AB uluslararası sistemde *sui generis* bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Görüldüğü üzere, AB henüz kendi yapısını tam olarak tanımlayamamıştır. Tanımlanmada yaşanan bu güçlük ise AB'de yaşanan *meşruiyet krizinin* en önemli nedenlerinden birisidir. *AB nedir?* ve *AB nereye gidiyor?* (Quo Vadis EU?) soruları Birliğin geleceğine dair endişelerin bir sonucu olarak sürekli sorulmaktadır (Steber,2001:1). AB'nin ne derece bir devlet ya da devletimsi bir yapı (quasi-state), federal ya da konfederal bir yapı, uluslarüstü ya da hükümetlerarası bir örgüt, üniter ya da çok merkezli bir bölgesel entegrasyon olup olmadığı hâlâ tanımlanabilmiş değildir (Stone-Sweet,Sandholtz,1998:1-26). Donald Puchala 1971'de AB'yi tanımlamanın zorluğunu kör bir adamın bir fili tanımlamada yaşadığı zorlukla izah etmeye çalışmıştır ve eşdeğer tutmuştur (Puchala,1971:267-284). Kırk yıl sonra bile kör adam fili hâlâ tanımlayamamaktadır. Birçok araştırmacı tarafından, AB bir

“süper devlet” ya da “uluslararası örgüt” olarak değil, AB organları ile ulusal kurumların eşzamanlı etkileşimini sağlayan çok-düzeyle bir politika aygıtı olarak tanımlanmaktadır (Banchoff,Smith,1999:2). AB bir devletler topluluğundan (league of nations) daha ileri bir düzeydir, ancak hiçbir zaman bir federasyon da olmamıştır. Bu nedenle zorlama bir tanım olsa da “ulus-devletlerden müteşekkil bir *bölgesel devlet*” şeklinde AB’yi tanımlamak nispeten mümkün olmaktadır (Schmidt,2004:967). AB hükümetlerarası işbirliğine dayanan bir entegrasyon süreci neticesinde, kararların bir merkezden alındığı bir örgüttür.

Son cümledeki bu basit tanımı yapabilmek bile ciddi tartışmaları gerektirmektedir. Çünkü AB elitleri arasında AB’nin geleceğine ilişkin ciddi bir ayrım vardır. Elitlerin bir kısmı AB’nin daha fazla derinleşme süreci neticesinde bir devlet gibi yapılanmasını savunmaktadır. *Europhiles* olarak isimlendirilen bu grup Avrupa Anayasası’nın en önemli savunucuları olmuştur. Buna karşılık *euroseptics* olarak isimlendirilen bir diğer grup ise AB’yi hükümetlerarası bir örgüt olarak tanımlamakta, ortak politikaların koordinasyonundan daha fazlasını AB için uygun görmemektedirler. AB’nin yapısı ve yetkilerine ilişkin bu ikili yapı Birliğin organlarının yetkilerini etkilemekte, ulus-devletlerdeki kurumsal yapıya öykünen Birliğin kurumlarının performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Yetki alanları netleştirilemeyen organlar, karar alma sürecinde aksaklıklara neden olmakta, Birliğin performansında ciddi aksaklıklara neden olmaktadırlar (Beetham, Lord, 1998:24-25).

Birliğin performansını etkileyen diğer bir faktör, Birlik açısından *raison d’état* sebep teşkil eden etkinlik ya da işlevsellik ile demokratik olma arasında yaşadığı ikilemdir.¹¹ “İşlevsellik ve demokratik olma” arasında salınım gerçekleştiren sarkaçta ibre her zaman işlevselliğe daha yakın olmuştur. Çünkü Birliğin kuruluş gayesi belirlenen ortak politikaları gerçekleştirmektir. Ancak bu eylemini ifa ederken demokratik ilkelere de riayet etmeye çalışmaktadır. Bu durum Birlik’te önemli yönetim zafiyetlerinin ortaya çıkmasına ve demokratik yönetim anlayışında kusurların doğmasına neden olmaktadır (Rotschild,1977:489). Çünkü demokratik yönetim ve etkili olmak arasında çoğu zaman olumsuz bir korelasyon mevcuttur (Wessels,1996:57-58). Birliğin bazı eylemleri demokratik nizamla, meşru yapıya uygun işlememekteydi. En önemlisi, Birliğin geleceğini belirleyen ve önemli kararlarının alındığı Avrupa Konsey’inde kararlar, vatandaşlardan uzak, kapalı kapılar ardında alınmakta, Birliğin yürütme faaliyetlerini gerçekleştiren Avrupa Komisyonu atanmış teknokratlardan oluşmaktaydı ve vatandaşa hesap verme zorunluluğu yoktu. Dolayısıyla siyasal entegrasyonu benimsediği andan itibaren Birlik yapısında demokratik açıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Kopenhag Kriterleri’nin (1993) demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü, şeffaflık, yasallık gibi vurguları ile kendisini adeta “demokrasi havarisi” ilan eden ve bir nevi ihracını (exporting democracy) da gerçekleştiren

AB, devlet bazında elde ettiği demokratik istikrarı ve meşruiyeti Birlik bazında tam anlamıyla sağlayamamaktadır. Her halükarda Birlik, işlevsel olmayı meşru olmaya yeğlemektedir. Bu tercih kaçınılmaz olarak AB'nin performansını olumsuz etkilemektedir.

B) Demokratik Açık

AB'nin performansını olumsuz yönde etkileyen işlevsellik-demokratik olma ikileminde Birliğin tercihinin daha ziyade işlevsellikten yana olması, kaçınılmaz olarak bazı önemli demokratik ilkelerin uygulanmamasına, göz ardı edilmesine, sonuç olarak demokratik açığa (democratic deficit) ya da demokratik noksanlığa (democratic lacun) neden olmuştur, olmaktadır.

Küresel organizasyonların demokratik meşruiyetlerinin olup olmadığı ya da demokratik açık ile karşı karşıya olup olmadıkları soruları günümüz çağdaş karşılaştırmalı siyasetin en önemli çalışma alanlarından birisidir. Uluslararası örgütlerde demokratik açık olabileceğine ilişkin kuşku duyulmasının önemli bir nedeni, uluslararası örgütlerin ciddi eleştirel ortamlara sahip olmamasıdır (Moravcsik,2004:363; Scharpf,1999). Uluslararası örgütler çok geniş coğrafi alanlarda faaliyet göstermektedirler. Bu nedenle doğrudan demokratik düşünce ve karar almayı destekleyebilmeleri doğal olarak zor olmaktadır, hatta çoğu zaman mümkün olamamaktadır (Dahl,1999:21-22). Bu hususta AB gibi uluslararası veya uluslararası örgütlerde demokratik yapının aranmaması gerektiğini savlayan görüşler de mevcuttur. Örneğin Moravcsik'e göre AB'yi her türlü devletimsi yönetim tarzına rağmen bir "devletmiş" gibi addetmek mittir, çünkü devasa yapısı ve kurumsallaşmasına rağmen vergi koyamamakta ve kamusal otorite üzerinde monopol etki uygulayamamaktadır. AB hükümetlerarası bir organizasyondur (Moravcsik,2001:603-624; Moravcsik,2002:610-622). Bu hükümetlerarası organizasyondan beklenen yükümlü olduğu teknik konuları gerçekleştirmesidir. Kurulduğu yıllarda oluşturulan kurumsal yapıların hiçbir şekilde demokratik yönetim anlayışına sahip olmasına çalışılmamıştır (Dahrendorf,2003:102). Bu bakımdan, AB demokratik kaygıdan uzak bir uluslararası örgüt olarak kabul edildiği ölçüde, *demokratik açık* sorunuyla yüzleşmek durumunda kalmayacaktır.

Ancak AB gibi meşruiyeti sorgulanan uluslararası örgütlerin işlev alanlarının başında kamu yararı gelmektedir. Kamu yararını sağlamayı sistematikleştirmek, yalnızca çok taraflı kurumların kurulmasıyla gerçekleşmemekte, aynı zamanda bu kurumların kurulmasının ve geliştirilmesinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve demokrasi parametreleriyle yoğrulmasını gerekli kılmaktadır (Held,2004:366-370). AB'de *demokratik açık* bu tanım doğrultusunda, ulusal yasama organlarının sahip olduğu güçlerin ulusal yetkililerin temsilcilerinden oluşan Topluluk karar alma aygıtlarına transferinden kaynaklanan, Avrupa halkında (AB vatandaşı) yönetime dair irade hâkimiyetinde kısmen ya da tamamen yaşanan boşluklar, eksikliklerdir (Birkinshaw,Ashaigbor,1996:496; Bray,2005:254).

Yaşadığı her genişleme dalgasıyla daha da kompleks hale gelen, Avrupa'da ulusal egemenlikten topluluk egemenliğine (pooled sovereignty) geçişi sağlayan (George,Bache,2001:6; Moravcsik,1998:67; Keohane,2002:743-746) Birlik, vatandaşlarının ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap verememektedir. Meşruiyet krizi ve demokratik açığın olası ortak nedenlerine baktığımızda; öncelikle AB'nin *göründüğü gibi olmaması* önemli bir nedendir (Attalides,2002:2). Birliğin barış, istikrar ve refah sağlama gayesi ve başarısı şüphe götürmez bir gerçeklik olsa da, ekonomik büyüklüğüne karşılık uluslararası sistemde hak ettiği etkin ve yetkin aktör konumuna ulaşamaması, işsizlik oranının sürekli artış göstermesi, Birlik sınırları içerisinde ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve güvensizliğin artması gibi nedenler, görünüşte güçlü ve entegrasyon sürecini başarıyla tamamlamış olan AB'nin aslında oldukça önemli sorunlarının olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Birliğin yasal tabanının ve fonksiyonlarının karmaşıklığı da *meşruiyet krizine ve demokratik açığa* neden olmaktadır.

AB'de yaşanan *demokratik açık* tanımlanma kolaylığı ve çözüm üretebilme esnekliği açısından iki genel yaklaşım çerçevesinde ele alınabilmektedir: Kurumsal nedenler ve sosyo-kültürel/sosyo-psikolojik nedenler (Chrysochoou,2001:2). Kurumsal nedenlerden kastedilen, AB'nin kurumsal yapısından ve kurumların fonksiyonlarından kaynaklanan sorunlardır. Her şeyden önce demokratik ulusal yönetimlerde olduğu gibi net bir güç dağılımı maalesef Birlik kurumları arasında mevcut değildir. Ayrıca antlaşmalarla tesis edilen kurumsal yetkilendirmeler klasik güçler ayrımı doktrinine uygun olmayıp, kurumlarda demokratik meşruiyet ve hesap verebilirlik anlamında bazı kısıtlamalar mevcuttur. AB'de seçmenler Birliğin yürütme erkini, yani hükümetini (Avrupa Komisyonu) belirleme, değiştirme yetkisine ve şansına sahip değildir. Seçmenler yalnızca yasama sürecinde Avrupa Konseyi ile birlikte faaliyet gösteren Avrupa Parlamentosu'nun oluşumunda etkilidirler (Tsakatika,2005:199) (Seçmenlere Avrupa Parlamentosu üyelerini doğrudan seçme hakkı 1979'da tanınmıştır). AB vatandaşının etkili olduğu yegane organ olan Parlatentonun Konsey ve Komisyona nazaran etkisiz olması da demokratik açığı artırmaktadır (Nugent,1991:309-310). Yasama süreci olarak tabir edilebilecek olan karar alma sürecinin kapalı kapılar ardında, AB vatandaşlarından soyutlanarak gerçekleşmesi¹², yani karar alma sürecinin bir elit grup kontrolünde olması (Hallstorm,2003:60-61) ve alınan kararların uygulanmasında kullanılan *comitology* usulü¹³ nedeniyle Birlik'te teknokratların egemenliğinin yoğun olması durumu Birlik vatandaşlarının yönetime katılımını engellemesi bakımından demokratik açığa, vatandaşla Birlik arasındaki bağı ve güveni tahrip etmesi bakımından da meşruiyet krizine neden olmaktadır (Lane,1996:90-91). Demokratik açık, meşruiyet platformu içerisinde toplumsal rızada yaşanan gevşeme ya da bozulma olarak da tanımlanabilmektedir (Wallace,Smith,1995:139-146; Weiler,1992:24). Toplumsal rızada meydana

gelen bozulmanın nedeni ise AB'nin işleyişinde yaşanan "yetkilendirme, hesap verebilirlik ve temsil" sorunlarıdır (Beetham, Lord, 1998:26). Yetkilendirmede yaşanan sıkıntı, AB Komisyonu ve Bakanlar Konseyi üyelerinin yetkilerinin AB vatandaşlarınca verilmemesi, diğer taraftan 1979'dan itibaren AB vatandaşları tarafından doğrudan seçilen üyelerden oluşan Avrupa Parlamentosu'nun gerektiğince yetkiye sahip olamamasıdır.

Sosyo-kültürel boyut ise AB'nin kurumsal karmaşıklığının diğer bir yansıması olmak üzere, karmaşıklaşan AB'nin karar alma sürecinin ve fonksiyonlarının Birlik vatandaşlarına uzaklaşması ile ilgilidir. "Avrupa Yönetim Eksikliği" (lack of a European polity), yani Avrupa'ya özgü, Birlik kuralları ile harmanlanmış ve kabul edilmiş, bütün üye devletlerce uygulanan, üzerinde uzlaşma sağlanmış ortak bir idare şeklinin oluşmamasına ek olarak, ortak bir "Avrupa Halkı Bilinci Eksikliği" (lack of a European demos) (Attalides, 2002:4), yani Avrupa genelinde yaygın bir "Avrupalılık" fikri olmayışı, herkesçe kabul edilen ve ortak tanımı oluşturulmuş bir "Avrupalı kimliği"nin olmaması vb. nedenler AB'de demokratik açığın sosyo-kültürel boyutunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda yukarıda zikredilen nedenler Avrupa entegrasyonunun en önemli psikolojik engelleridir. Bir de Tek Pazar'ın olumsuz bir sonucu olarak işçi-sermaye arasındaki dengesizliğin büyümesi, AB vatandaşının Birliğe olan sadakatini yıpratmaktadır (Craig, de Burca, 2003:168).

Diğer bir husus ise, Avrupa'nın sağlam bir demokrasinin oluşması için gerekli olan sivil toplum tabanından da yoksun olmasıdır. Birlik vatandaşlarıyla etkileşimde bulunacak ve iletişim kuracak bir siyasi kurum bulunmamaktadır. AB ortak bir dilden (24 resmi dil vardır), ortak politik kültürden yoksundur. Dolayısıyla Avrupa vatandaşlığı konsepti çok zayıftır ve muhakkak güçlendirilmesi gerekmektedir (Giorgi, Pohoryles, 2005:413-414).

Sonuç olarak, meşruiyet krizinde demokrasi kriteri, AB'nin demokratik yapılan(ama)ması çerçevesinde yaşanan yoksunluklar ve açıklıklardır. AB'nin karar alıcı kurumlarına "karar alma hakkının" kimler tarafından verildiği, karar alıcıların kimlere hesap vereceği/kime ya da neye karşı sorumlu olduğu ve onların neyi temsil ettiği gibi sorular cevapsız kalmaktadır. AB bürokrasisinin topluma kapalı, hesap vermeyen elitist yapısı AB'de demokratik yoksunluğun ve meşruiyet eksikliğinin en önemli nedeni olmaktadır.

C) AB Kimliği ya da "Avrupalılık"

AB üye devlet vatandaşlarının (bu andan itibaren "Avrupalı" olarak kullanılacaktır) ulusal kimlikleri ile Birliğin kimliği arasında yaşadıkları bocalama AB'de yaşanan meşruiyet krizini tetiklemektedir. Kimlik krizi ya da kimlik boşluğu olarak bahsedilen bu husus Avrupalıların AB'yi temel politik aktör olarak bir türlü kabullenememelerinden kaynaklanmaktadır. Avrupalılar için temel aktör hâlâ vatandaşı oldukları ulusal devletlerdir. Bu bocalama fikrî platformda iki farklı görüş etrafında tartışılmaktadır: Bir tarafta tarihi bellekten

süzülen ve Kıta Avrupası'nda mevcut olan “Avrupa kimliği”, diğer tarafta ise AB'ye has, diğer ulusal kimliklerin de üzerinde bir AB kimliği, yani “Avrupalılık”. Meşruiyet krizindeki kimlik faktörü de bu fikir ayrımında ortaya çıkmaktadır. Bu seçim şüphesiz ki Avrupalı fikrini ve AB'nin geleceğini belirleyecek temel husus olacaktır.

Her iki fikri anlamayı sağlayacak öncelikli eylem kimliği tanımlamak olacaktır. Çünkü birinci görüş doğrusal tarih mantığıyla kimliğin uzun zaman zarfında oluşumunu savunurken, ikinci görüş kimliğin icadından, alt kimlikleri kapsayan yeni bir üst kimlik oluşturmaktan bahsetmektedir. Acaba kimlik alt ve üst kimlik olarak tanımlanabilir mi? Tarihi süreçte oluşan kimlikler yerine, bu kimliklerin yerine geçebilecek yeni bir kimlik oluşturulabilir mi? Böylesi bir üst kimlik çabası halk nezdinde kabul görebilir mi? Bu soruların cevabı, kimliğin tanımında saklıdır.

Kimlik bir bireyi nitelendiren, kendisine has özelliklerini ifade eden bir kavram olarak tanımlanabilir. Burada bireyin ne olduğunu, ne olmak istediğini bilmesi kadar ne olmadığını ve ne olmak istemediğini bilmesi de önemlidir. Dolayısıyla kimliğin inşasında bir *ben*, bir de *öteki* vardır. *Ben*, *ötekiye* göre kendisini tanımlar (Çalış,2001:12-13). Bu tanımlamaya göre, muhatap bulamayacak bir *ben* kimlik oluşturma sürecinden mahrum kalacak, zamanla yok olacaktır. Burada bahsedilen *ötekileştirme* klasik anlamda kimlik oluşumunun temel dinamiğidir. Ancak önemli olan ötekileştirmenin gerçekleşmesinden ziyade nasıl gerçekleştiğidir (Erdenir,2005:43). *Ben*, *ötekiye* olan bağımlılığı, muhtaçlığı nedeniyle kimi zaman krizler yaşamaktadır. Kimlik krizi olarak adlandırabileceğimiz bu süreç, eski kimlik kalıplarının yeni zuhur etmiş şartlara ayak uydurmada yaşadığı zorluk sendromu olarak tanımlanabilir.¹⁴

AB ölçeğinde kimlik krizine bakıldığı zaman, Avrupalı kimliğinin kavramsal ve pratik uygulama alanında gergin bir krizle karşı karşıya olduğunu açıkça ifade edebiliriz. Avrupa kimliği için *ben* uzun zamandır (özellikle Haçlı Seferleri (1095-1272) ile birlikte (Yurdusev,1997:36)) Hıristiyanlık olmuştur. Buna karşılık *öteki* İslâmiyet ve Türkler olmuştur (Çalış,2006:22). Avrupa'nın kültürel bir kimlik oluşturma sürecinde İslâm-Hıristiyanlık çatışması önemli bir metafor olmuştur (Delanty,2004:1-49). Avrupa kimliğinin oluşum sürecinde aydınlanma ile başlayan sekülerleşme, Avrupalıların dünyaya dini gözle bakmalarına son verip, kendi kimliklerini ön plana çıkarmalarına neden olmuştur. Bu tarihi süreç sonucunda Avrupa kimliğinin anahtar sözcüklerini şöyle sıralayabiliriz: Hıristiyanlık, hümanizm, akılcılık ve bilim (Morin,1995:141). Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ve sonrasında ise liberal, demokratik “Batılı” değerler (elbette ki Hıristiyanlığın tesiri de devam etmektedir) *ben* iken, *öteki* SSCB'nin temsil ettiği anti-demokratik, anti-liberal sistem olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrasında yeni bir *öteki* bulmakta zorlanan Avrupa'da yeni bir ortak kimlik inşa edilememiştir. Ancak Avrupa'da

yeni bir kimlik inşa etmekte yaşanan bu zorluk sadece yeni bir *öteki* bulunamayışı ile açıklanamaz. Ortak bir “Avrupalı kimliği” oluşturamamanın en önemli nedeni içsel dinamiklerde aranmalıdır. AB üye devletlerinin farklı değerler ve politik erekleri paylaşması, Batı, Orta ve Doğu Avrupa’da tarihin mirası olan farklı kültürel altyapıların varlığı bir paydada buluşulamamasının en önemli nedenleri arasındadır (Urban,2003:47). Avrupa’da yaşanan farklılık sadece coğrafi ayrımla izah edilemez. Ayrım tarih boyunca süregelen tarihi hizipleşmelerin ürünüdür (Davies,2006:173-187) ve politik, dini, ideolojik, ekonomik nedenlerle oluşan bu hizipleşmeler Avrupa’da keskin fikrî sınırların çizilmesine neden olmuştur (Wood,1991:460-467). Bu nedenle kimilerine göre Avrupa’da ortak bir kimlik algısı yoktur (Kersbergen,Waarden,2004:159). Buna karşılık Francis Bacon’a atfen “Biz Avrupalılar” diyebilen bir topluluğun olduğunu savunanlar da mevcuttur. Bu savunuya göre Avrupa kimliği Amerikalılık, Asyalılık ve Afrikalılık gibi XIX. yüzyıl sonrasının bir ürünü değildir (Pagden,2002:33), tarihi bir geçmişi vardır.

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan kimlik tanımlaması AB kimliği ya da Avrupalı kimliğine yönelik birinci, yani Avrupa tarihini Antik Yunan’dan başlatan, ortak tarihi geçmiş, ortak amaç ve ortak gelecek beklentisi argümanlarını içeren, doğrusal bir tarih anlayışı ile oluşturulan “uygar Avrupa” bilincini öngören Avrupa kimliğinin savunusudur ve *ötekileştirmeye* dayalı bir kimlik öngörmektedir. Bu savunuya göre tarihle yoğrularak gelişmiş “Avrupa” ya da “Batı” medeniyeti ötekiye karşı her türlü farklılığı içinde sindirebilmiş, farklı ulusları homojen bir şekilde bir araya getirebilmiştir. Bir yerde doğru bir teşhis olabilir, ancak Avrupa kimliği mantığını AB’ye dayatmak, yani AB’ye bir *öteki* bulma arayışı ve çabası ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle bir Avrupalılık kimliğinin karşısındaki en büyük engel, yine Avrupalıların kendileridir (Schulze,2005:314). Çünkü AB kimliği elit zümrenin, AB yönetici elitinin istekleri ve programları dâhilinde oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu da kimlik bilincinin oluşmasında ve kabul edilmesinde zorluklara neden olmaktadır, çünkü AB kimliği tarihi bir süreç neticesinde bir sivil toplum inisiyatifi olarak oluşmamıştır.

AB kimliği oluşum sürecinde yaşanan aksaklıklar Avrupa’da bir *ortak bilinç*, *Avrupa kamuoyu* oluşmasını da engellemektedir. Bu kamuoyu yoksunluğu Avrupalıların Birlik politikalarından bihaber olmalarına neden olmakta, halkı katılımcı ve müzakereci demokrasi anlayışından uzak tutmakta (Inglehart,1967:94-96), bu da AB’de kimliğe bağlı olarak meşruiyet krizinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Eriksen,Fossom,2002:401-424). Ortak kamuoyu olmaması üye devletlerin aynı olaya farklı tepkiler göstermesine neden olabilmekte, üye devlet halkları arasında köprü kurulmasını, dolayısıyla Avrupa kamuoyunun oluşmasını engellemektedir (Baykal,2004:132-133).

AB’de ortak bir bilincin olmadığını en somut örneği 10-13 Haziran 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen Avrupa Parlamentosu seçimlerine

katılımda gözlemlenmiştir. Henüz 10 yeni üyenin katılımlarından duyulan heyecan tazeliğini korurken (Mayıs 2004) Avrupa Parlamentosu'nun altıncı doğrudan ve genel seçim sonuçları açıklandığı zaman, seçimlerden bir ay önce başlayan heyecan fırtınasının dindiği görülmüştü. Çünkü yüzde 45,7'lik katılım oranıyla Avrupa Parlamentosu seçimleri tarihinin o zamana kadarki en düşük katılımı ikinci seçimi olmuştur (en az katılım ise yüzde 43 ile 2013 seçimlerinde gerçekleşmiştir). Topluluğa yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinde seçimlere olan ilgisizlik¹⁵ ve düşük katılım, Avrupa genelinde hayal kırıklığına neden olmuştur. 2004 Seçimlerinin en çok merak edilen yönü AB'ye 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla üye olan eski Doğu Bloğu ülkelerinin seçimlerde sergileyecekleri tutumları idi. Bu seçimler yeni üye devletlerin AB'yi benimseme derecelerini ortaya koyacaktı, deyim yerindeyse "samimiyetlerini ölçecekti". Ancak yeni üye devletlerin, bir kaç hariç, yüzde 17-40 aralığında katılım gerçekleştirmeleri bu devletlerin katılımını coşkuyla karşılayan AB için hayal kırıcı olmuştur.

2004 seçimleri Batılı değerleri yeni tecrübe eden üye ülke vatandaşlarının AB'yle pek de bağ kuramadıklarını göstermiştir. Ancak seçimlere katılımdaki azalma sadece bu yeni üyelere bağlanamaz. Çünkü ilk genel doğrudan seçimlerin yapıldığı 1979 yılından son seçimlerin yapıldığı 2009'a kadar seçimlere olan ilgi her seçimde daha da azalmıştır. Seçimlere katılım oranları 1979'da yüzde 62, 1984'te 59, 1989'da 58, 1994'de 56, 1999'da 49, 2004'de 45, 2009'da 43" olmuştur.¹⁶ Oysa Avrupa Parlamentosu seçimlerine 1979'dan beri Avrupa bütünleşme sürecine dahil ülkelerin vatandaşlarının katılımı sağlanarak Avrupa Parlamentosu'nun demokratik meşruluğu artırılmak ve Avrupalıların Avrupa Parlamentosu'na sahip çıkması amaçlanmıştır. Ancak halkın Parlamento hakkında yeterince bilinçlendirilmemesi, halkın Birlik politikalarına yönelik memnuniyetsizliklerini seçimle değiştiremeyeceğini düşünmesi (yürütme erki olan Komisyon ve karar almanın başı Konsey halk denetimine tabi değildir) halkın seçimlere katılımına ket vurmaktadır. Farklı ulusları birleştirebilecek en güçlü araçlardan olan seçimlerin, düşük katılımlarla gerçekleşmesi AB'de ortak bir bilinç ve kamuoyu oluşumunu da sekteye uğratmaktadır.

Sonuç itibarıyla, elitist bir proje olan (Hallstein,1962:68-72) AB başından itibaren halktan kopuk bir yapılanma olmuş, bu anlamda halkın tanımadığı, merak etmediği, istese dahi dâhil olamadığı, halktan kopuk bir yapılanma olarak kalmıştır. Bu elitist tutum Avrupalıları AB'ye bağlı tutmak için *ötekileştirici* bir kimlik inşasını tercih etmiş, bu ötekileştirme belleklerden giderilememiş (Polonya üye olduğunda Batı Avrupa'da "tesisat işçileri" şeklinde, biraz da aşağılayıcı bir tutumla adlandırılmaktaydı), bunun neticesinde Avrupalılar genel anlamda AB'yi kanıksamamışlardır. Avrupa ideali ya da ortak Avrupa bilinci oluşmadığı, "Avrupalı kimdir?" sorusuna cevap verilemediği müddetçe (Çelebi,2002:78) AB meşruiyet krizini gideremeyecektir.

Yaşanan bu kimlik krizinin aşılmasında AB kimliğinin gözden geçirilmesi elzemdir. Doğrusal tarih mantığıyla oluşturulan antropolojik bir Avrupa kimliği yerine, daha kozmopolit bir kimlik inşasını öngören, çoğulcu bir Avrupalılık kimliği, kimlik krizindeki AB'yi rahatlatacak bir girişim olabilir. Böylesi bir kimlik, ulusal kimlikleri reddetmeyen, ancak onları da kapsayan, bir nevi üst kimlik olacaktır. Bu tür bir çoğulcu kimlik, yani AB kimliği ya da Avrupalılık kimliği çalışmanın üçüncü kısmı ikinci alt başlığında daha açık bir şekilde izah edilecektir.

III) MEŞRUIYET KRİZİNE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İçerdiği tüm olumsuzluklara karşılık meşruiyet krizi aşılamayacak bir sorun değildir, ancak bu konuda AB'nin nihai ve kesin bir planı olduğunu gösteren bir emare de görülmemektedir. AB yaşadığı meşruiyet krizini aşmak amacıyla özellikle Maastricht Antlaşması ile birlikte önemli ancak "geçici" girişimler gerçekleştirilmiştir. Kopenhag kriterleri, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları, Temel Haklar Şartı'nın (2007) imzalanmasıyla AB organlarının daha demokratik yapılara kavuşturulmaya çalışılması gibi girişimler AB'nin krizi çözmeye niyetlendiğini göstermiştir ve krizin asıl "demokratik menşeli" ve "halkı Birliğe kazandıran girişimlerle" çözüleceği gerçeğinden hareketle, Avrupa Anayasası oldukça önemli bir girişim olmuştur. Ancak Anayasa metni onaylanmamış, yerine Lizbon Antlaşması onaylanmıştır.

AB'nin meşruiyet krizini tamamen olmasa da kısmen çözmek amacıyla tercih ettiği yöntem, organları reforma tabi tutmak olmuştur. Krizin aşılmasında kurumsal noksanlıkların giderilmesi önemlidir. Ama tek başına krizi çözmeye yetmemektedir. İlk olarak kurumsal reform gerçekleştirilmeli, beraberinde ise AB'de sosyo-kültürel reformlara da yer verilmelidir. Bu çalışmada sosyo-kültürel reformlar olmaksızın kurumsal alanda yapılan reformların yeterli olmadığı savunulmaktadır. Bu amaçla AB'de sosyo-kültürel alanda yapılması gereken sosyo-kültürel reformlarda konstrüktivist önermeler kullanılmıştır.

A) Kurumsal Çözüm Girişimleri ve Öneriler

AB (o zamanki ismiyle AET) 1 Ocak 1973'te gerçekleştirdiği ilk genişleme dalgasının ardından altı genişleme dalgası daha yaşamış, her genişleme ile doğal olarak coğrafi anlamda daha da büyümüştür. Bugün 28 üye devlet ve 600 milyonu aşan nüfusuyla AB'de özellikle beşinci genişleme (2004) ile birlikte ciddi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlar pekala *genişlemenin artması, derinleşmenin zayıflamasına neden olmuştur* şeklinde izah edilebilir (Archer,Nugent,2006:3-6). *Genişleme ve derinleşme* AB için birbirini destekleyen iki temel politika olması gerekirken, zıt korelasyonlar ifade eden iki süreç olmuştur.¹⁷ Özellikle siyasi entegrasyon süreci AB için oldukça sancılı geçmektedir. İmzalanan kurucu antlaşmaların zamanla ortaya çıkan sorunlara ve değişimlere cevap veremeyişleri öncelikle imzalanan kurucu

antlaşmaların revize edilmelerine, istenilen sonucun alınamaması halinde yeni kurucu antlaşmaların hazırlanmasına neden olmuştur. Bu durum, AB temel metinlerinin birbiriyle çelişmesi tehlikesini ortaya çıkarmış, karmaşık bir yasal çerçeve oluşmasına sebep olmuştur.

Bu noktada AB'nin "sadeleştirme" çabasına değinmek gerekmektedir. Sadeleştirme, antlaşmaların karmaşık yapısının anlaşılır kılınmasıdır. Bu da vatandaşın AB'de yasama sürecine daha fazla ilgi duyması ve akabinde daha fazla katılım göstermesi demektir. Ancak karar alma sürecine katılımın artması sağlanamamıştır, çünkü metinler sadeleştirilmiş olsa da karar alma merciinde bulunanlar (üye devlet yetkilileri ve teknokratlar) sahip oldukları yetkileri Avrupalılar ile paylaşmaya yanaşmamışlardır. Bu merciiler olası yetki kayıplarını sindiremediği müddet meşruiyet krizinin çözümü pek mümkün olamayacaktır (Attalides,2002:4) ve böyle bir AB, modern bir demokratik örgüt olarak tanımlanamayacaktır (Andersen,Burns,1996:231-235).

Sadeleştirme çabası anayasal metinlerde Birlik organlarının da reform edilmesini beraberinde getirmiştir. Ancak bu reform girişimleri yeterli olmamaktadır. AB'de meşruiyet krizine sebebiyet veren üç ana organ Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi¹⁸, Avrupa Komisyonu'dur. AB'nin kurumsal üçgeni olarak adlandırılan bu üç organda (Gozi,2001:39) yaşanan ve giderilmesi gereken (Lizbon Antlaşması öncesi) kurumsal noksanlıklar şu şekilde özetlenebilir:

Avrupa Parlamentosu 1979'da yapılan seçimlerden itibaren genel ve eşit oy prensipleri uyarınca doğrudan Avrupalılar tarafından oluşmaktadır. Bu özelliği ile meşruiyetini doğrudan halktan alan tek AB organıdır. 1979'dan itibaren halk tarafından doğrudan seçilen temsilcilerden oluşması, Parlamento'daki demokratik açığı kapatmaya yetmemiştir. Avrupa Parlamentosu hiçbir zaman parlamenter demokrasilerdeki parlamentoların sahip olduğu etkinliğe sahip olamamıştır (Coultrap,1999:109-111; Warleigh,2003:81-92), yani yetkileri meşruiyeti ile doğru orantılı değildir. Parlamentonun AB karar alma mekanizmasında zayıf kalması, Avrupa halkının da karar alma mekanizmasına etki edebilirlik kabiliyetini zayıflatmakta, yönetim işlevi bürokrat ve teknokratlarca ifa edilmekte, elitist yönetim anlayışı ve uygulaması AB'de meşruiyet krizine neden olmaktadır. Oysa Avrupa Parlamentosu üye devletlerde parlamentoların üstlendiği yetkiyi AB'de de üstlenmelidir. Parlamenter sistemin en önemli fonksiyonlarından birisi olan "hükümetin parlamentoya karşı sorumlu olması" fikrinden yola çıkarak, AB'nin yürütme işlevini yerine getiren Avrupa Konseyi Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumlu olmalıdır. Parlamento'nun Konseyi denetleme yetkisi görünürde kalmayıp, fiiliyatta zaruri olmalıdır.

Avrupa Konseyi'nin sahip olduğu yetki ölçüsünde bir güç başka hiçbir organa tanınmamıştır. Konsey AB'nin geleceğini önemli ölçüde belirleme hakkına sahiptir. 28 üye devletin temsilcileri bir araya gelerek 600 milyonluk

bir nüfusun geleceğini belirlemede, ancak 600 milyonluk nüfus karar alma sürecine müdahil olamamaktadır. Avrupa Konseyi'nde kararlar kapalı kapılar ardında alınmaktadır. Halkın gücünün ve halkın karar verme yetisinin teoride yükseltildiği demokrasi için bireylerin kendi geleceklerini tayin edebilme hakkından mahrum bırakılmaları oldukça büyük bir kusurdur.

Avrupa Komisyonu Birliğin yürütme işlevini yerine getirmektedir. Ancak Avrupalılar hiçbir şekilde doğrudan kendisini yöneten kurumun oluşumuna müdahil olamamaktadır. Birliğin yürütme organı, Birliğin yasama sürecinin en önemli aktörlerinden olan Avrupa Parlamentosu içerisinden seçilmemektedir. Ayrıca parlamenter demokrasilerde olduğu gibi gerçek anlamda Parlamento'ya karşı sorumlu da değildir.

Yukarıda belirtilen noksanlıkları gidermek maksadıyla önce Avrupa Anayasası hazırlanmıştır. Avrupa Anayasası'ndan iki önemli beklenti vardı: (i) Birlik kurumlarının faaliyetlerini yasallaştırmak (Estella,2005:37-39), yani kurumların icraatlarının siyasi kurullarla belirlenmesini ve kısıtlanmasını sağlamak. (ii) Birlik kurumlarının faaliyetlerine meşruiyet kazandırmak, yani kurumsal faaliyetlerin demokratik hayat yapısına uygun olarak, Avrupa vatandaşlarının katılımıyla gerçekleşmesini sağlamak (Puig,2003:1). Beklentilerden özellikle ikincisi, AB'de demokratik açığın ve meşruiyet krizinin çözümünü amaçlamıştır. Zaten AB kurucu antlaşmaları Anayasa için gerekli zemini hazırlamıştır (Bruknhorst,2006:166). Avrupa Anayasası'nın genişledikçe daha da kompleks hale gelen ve birçok alanda tıkanmalar yaşayan AB'ye yeni bir soluk ve dinamizm kazandıracağına inanılmıştır. Ancak beklenen olmadı. Nice Zirvesi (Aralık 2000) ile başlayan reform süreci Anayasal taslak metnin 29 Ekim 2004'de imzalanması ile taçlanmış, ancak Anayasal metnin onay sürecinde yaşanan referandum reddiyeleri ile belirsizliğe sürüklenmiştir. 2005 yılının Mayıs ve Haziran aylarında sırasıyla Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlardan sonra, iki yıl süresince göz ardı edilen Anayasa taslađı¹⁹ Brüksel Zirvesi'nde (Haziran 2007) dönem başkanı Almanya Başbakanı Merkel'in de girişimleriyle *de facto* lağvedilmiş, Zirve bildiri metninde "Avrupa Anayasası" yerine "Lizbon (Reform) Antlaşması" hazırlanmasının kararlaştırıldığı beyan edilmesiyle ("Brussels European Council",2007) sessizce ortadan kaldırılmıştır.

Nice Zirvesi (2000) ile başlayan ve "Nice sonrası dönem" olarak da adlandırılan AB'de reform süreci Anayasa metni yerine Lizbon Antlaşması'nın kabul edilmesiyle sonlanmış. Bu dönemde Nice Antlaşması'nın (2001) sonuç kısmına ekli "Birliğin Geleceği Hakkındaki Deklarasyon", ardından Laeken Zirvesi'nde (Aralık 2001) açıklanan "Avrupa'nın Geleceği için Laeken Deklarasyonu'nun"²⁰ sonuç bildirisinde deklare edilen "Dönüm Noktasında Avrupa" (Europe at a Crossroads) ve "Yenilenen Birlik'te Meydan Okumalar ve Reformlar" (Challenges and Reforms in a Renewed Union)²¹ başlıklı iki öneri metni AB'de gerçekleştirilmesi gereken reformları ele almış, genel

hatlarıyla AB’de ciddi bir demokratik açık olduğu; AB’de mevcut olan demokratik açığın daha şeffaf, verimli ve demokratik olunması ile giderilebileceği; kurumsal değişimlerin gerekliliği; Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu’nun birleşerek iki meclisli bir Parlamento oluşturulması, Avrupa Komisyonu’nun yeniden yapılanması; Birliğin, vatandaşlarına daha yakın olması gibi tespitler ve öneriler gündeme gelmiştir.

Nice Zirvesi (2000) ile başlayan reform süreci 13 Aralık 2007’de Lizbon Antlaşması’nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Yukarıda isimleri zikredilen bildirimlerde işaret edilen amaçların Lizbon Antlaşması’nda da kabul edildiği görülmektedir. Özellikle kurumsal reformlar Anayasa Antlaşması’yla önemli ölçüde örtüşmektedir. Lizbon Antlaşması ile AB organları Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi (Zirve), Konsey (Bakanlar Konseyi), Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), Avrupa Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası olarak belirlenmiştir (md. 13)²². Bu organlardan meşruiyet krizinin yaşandığı Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi ve Avrupa Komisyonu incelenecektir.

Lizbon Antlaşmasına göre, Avrupa Parlamentosu yasama ve bütçe görevini Bakanlar Konseyi ile birlikte Ortak Karar Prosedürüne göre gerçekleştirecek, Antlaşmada öngörüldüğü üzere politik kontrol ve danışma görevini yerine getirecek, Avrupa Komisyonu’nun başkanını seçecektir (md. 14.1). Parlamento Birlik vatandaşlarından müteşekkil olup, toplam parlamenter sayısı 750’yi geçmeyecek, üye devletlerin nüfuslarına oranla parlamenter belirlenecek ve devlet başına parlamenter sayısı 6-96 arasında olacaktır (md. 14.2).

Avrupa Konseyi (Zirve) üye devlet başkanı ve hükümet başkanları ile Avrupa Konseyi (Zirve) başkanı ve Zirve Başkanı’ndan oluşup, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi çalışmalarına katılabilecektir (md. 15.2). Zirve altı ayda bir Başkan nezaretinde toplanacak olup (md. 15.3), kararlar ekseri konsensüsle alınacaktır (md. 15.4). Zirve yasama ve yürütme gücü olmaksızın Birliğin geleceğine dair ana politikaları belirlemekle görevlendirilmiştir.

Bakanlar Konseyi Parlamento ile birlikte yasama ve bütçe fonksiyonunu yerine getirecek olup (md. 16.1), Antlaşmada aksi belirtilmediği müddet kararlar nitelikli çokluğuna göre²³ alınacaktır (16.3).

Avrupa Komisyonu Birliğin yürütme işlevini yerine getirecektir. Antlaşma hükümlerinin uygulanmasını ve kurumların Antlaşmada belirtilen ölçülere göre çalışmasını temin edecek, Birlik yasalarının uygulanmasını ABAD’ın kontrolü altında denetleyip, bütçeyi uygulayacak ve programları yönetecektir. Ortak dış politika, güvenlik politikası ve Anayasa’da belirtilen bazı durumlar haricinde Birliğin uluslararası alanda temsilini sağlayacaktır (md. 17.1). Komisyon Başkanı, Avrupa Konseyi’nin teklifi ve Avrupa Parlamentosu üyelerinin çoğunluğunun oyu ile seçilecektir. Başkan Avrupa

Parlamentosu tarafından “uygun görme oyu” (vote of consent) ile oylanacak ve ardından Avrupa Konseyi tarafından atanacaktır (md. 17.7).

Yukarıda belirtilen kurumlar dışında Lizbon Antlaşması'nda revize edilen “AB'nin İşleyişi Antlaşması'nda” (AET Kuran Antlaşma) yardımcı ve danışma kurumu olarak Avrupa Ombudsmanı'ndan bahsedilmektedir. Buna göre Avrupa Ombudsmanı Avrupa Parlamentosu tarafından atanacak (md. 20), Birlik Kurumlarının kötü yönetimiyle ilgili şikayetleri dikkate alıp, bunlarla ilgili raporlar hazırlayacaktır. Ayrıca Ombudsman görevlerini yerine getirirken tamamen bağımsız olacaktır (md. 228). AB vatandaşlarına Birlik organları tarafından haksızlığa uğradığı düşüncesiyle Ombudsman'a başvurma hakkı da getirilmiştir (md. 24). Bu sayede AB kurumlarının sivil denetimi söz konusu olacak, AB halkının şikayetleri daha fazla dikkate alınacak, Birliğe karşı hakkını arayabilen Avrupalıların Birliği kanıksaması sağlanacaktır.

Bu reformlarla Avrupalılar tarafından doğrudan seçimler aracılığıyla oluşan Avrupa Parlamentosu parlamenter sistemlerdeki benzerleri gibi tek başına yasama yetkisine sahip olmasa da, ancak yasama sürecinde Konseyle birlikte oldukça önemli bir ağırlık elde etmiştir. Ayrıca Birliğin hükümeti pozisyonundaki Komisyonun başkan ve üyelerinin onaylanmasında “uygun görme oyu” parlamenter sistemlerdeki “gensoru” uygulamasına eşdeğer bir yetkiye işaret etmektedir. Diğer taraftan Komisyonun faaliyetlerini ABAD denetimi altında yerine getirmesi, parlamenter sistemlerdeki yürütmenin yargı tarafından kontrolünü anımsatmakta ve Birliğin en çok eleştirilen başına buyruk, elitist tutumuna ciddi bir sınırlandırma getirmektedir. Ayrıca Komisyonun başkanının Parlamento tarafından seçilmesi, dolaylı da olsa Birliğin yürütmesinin başının Avrupalılar tarafından seçilmesi anlamında gelmektedir. Konseyin Zirve ve Bakanlar Konseyi olarak iki ayrı organa ayrılması yasama sürecinin daha çabuk ve işlevsel olmasına yol açacaktır. Son olarak birden çok üye devletten oluşacak ve sayıları bir milyonu bulacak Avrupalıların imzası ile Avrupa Komisyonunun yasama önerisi sunmaya davet edilebilecek olması (md. 11.4), Avrupalılarda Birliğin yönetimine müdahil olma hissi oluşturacak, Birlik ile vatandaşları arasındaki kopukluğu giderebilecektir.

Lizbon Antlaşması ile Birliğin yapısının daha demokratik bir zemine çekildiği görülmektedir. Ancak AB'nin bir uluslararası örgüt olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Yani Birlik bir varlık meselesi olarak her halükarda işlevselliği demokratik olmaya yeğleyecektir. AB'de demokratik yapılanma taleplerinin bu gerçek göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

B) Sosyo-Kültürel Çözüm Önerileri

Kurumsal reformlar meşruiyet krizinin aşılmasında önemlidir ancak sosyal ve kültürel reformlar olmaksızın eksik kalacaktır. AB'nin yaşadığı bu kriz ortamında meselenin bir de sosyal teorik yönünün olduğunu görmek

gerekmektedir. Reforma tabi tutulan kurumlar meşruiyetin itaat ve etik yönünü sağlayamadığı ölçüde krizin aşılmasına katkı sağlamayacaktır. Bu nedenle itaati ve etiği gerçekleştirecek olan “insan” faktörü göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda AB’de bu itaat ve etiği sağlayacak insan topluluğuna, *Avrupalıya*, *Avrupa vatandaşlığına*, *Avrupa ulusuna* ve bu insan topluluğunu bir arada tutacak *Avrupa bilinci* ve *Avrupa kamuoyuna* ihtiyaç vardır. Bu yönüyle meşruiyet krizinin konstrüktivist bir bakışla Avrupa ulusu ve Avrupa vatandaşlığı bağlamında da ele alınması elzemdir.

Bu hususta AB işlevsellik gayesiyle yekpare işleyen bir makine değil, çevresine duyarlı ve çevreden aldığı etkilere tepki gösteren, bir nevi organik bir varlık gibi olmalıdır. AB bahsinde açıkça söylenebilir ki, geçmişte yapılan ve gelecekte yapılacak her şey en ufak ayrıntısına kadar hesaplanarak yapılmamıştır (Morin,1995:139). Bu bakımdan AB’nin biraz kaderci olduğu ifade edilebilir. Şöyle ki; AB’yi kuran devletler, 1951 ve 1957’de Doğu Bloğu üyesi devletlerin AB’ye üye olabileceğini tahmin edemezlerdi, hatta böyle bir ihtimali hayal dahi edemezlerdi. 1970’lerde hiçbir Batı Avrupalı SSCB’nin dağılacığını bilemezdi. Soğuk Savaş’ta SSCB’ye karşı kurulan güçlü ideolojik ve konvansiyonel ittifaka rağmen SSCB’nin resmen dağılması ile Birlik kapılarını eski Doğu Bloğu ülkelerine ardına kadar açmıştır. Çünkü zaman, eski Doğu Bloğu devletlerinin Birliğe üye olmasına uygun olmuştur (zeitgeist). AB konstrüktivist bir yaklaşımın, kültürel ve sosyal bilincin de tesiriyle Mayıs 2004’de beşinci, Ocak 2007’de altıncı, Ocak 2013’de yedinci genişleme dalgalarıyla çoğu eski Doğu Bloğu üyesi on iki devleti üyeliğe kabul etmiştir.

AB yukarıda da izah edilmeye çalışıldığı haliyle yalnızca kurumsal bir yapı değildir. Aynı zamanda, oluşturmak istediği Avrupa bilinci, Avrupa kimliği, Avrupa ulusu, Avrupa vatandaşı gibi formasyonlarla sosyal bir organizasyondur. Meşruiyet krizinin çözümünde kurumsal reform odaklı yaklaşımla birlikte konstrüktivist yaklaşım daha doğru bir çözüm metodu olacaktır (Kratochwil,2006:302-307). Böylece kültürel ve aidiyetsel iyileştirmeler kurumsal adımların uygulanabilirliğini artıracaktır.

Demokratik hayata ilişkin bakışlar uluslar arasında farklılıklar içerebilmektedir. “Birlik” olmak amacını taşıyan AB için de üye devlet vatandaşlarının demokratik hayata ilişkin bakışı “ortak kabuller” içermelidir. Tam da bu noktada “ulus olma bilinci” devreye girmektedir.

Ulus, geçmişte bir arada yaşamış, gelecekte de bir arada yaşama iradesine sahip ve bu iradeyi ortak değerler temelinde bütünleştiren insan topluluğudur. Bahsedilen insan topluluğunun bazı özellikleri taşıması gerekmektedir: (i) toprak/ülke ya da coğrafyanın gerekliliği. (ii) ortak mitler ve tarihi bellek. (iii) kitlesel bir kamu kültürü. (iv) ortak hak ve sorumluluklar. (v) ortak bir ekonomi (Smith,2004:32). Burada ifade edilen özelliklerin zorlayıcılığı aşikâr olmakla birlikte, paragrafın baş tarafında ifade edilen tanım da göz önünde bulundurulursa ulus, belirli bir süredir ortak değerler ve ortak

kültürel unsurlar çerçevesinde bir arada yaşayan, sahip olduğu bu ortaklıklar ile diğerlerinden ayrılan ve bu ayrımı gelecekte de sürdürmek isteyen siyasal bir anlam ifade eden insan topluluğu olarak tanımlanabilir. Ulus, henüz tanımlanma aşamasında yaşanan sıkıntı, zorluk göz önünde bulundurulduğunda bugün bile hem siyaset biliminin hem de Uluslararası İlişkilerin en tartışmalı konularından birini teşkil eder. Hatta ulusun sadece hayali bir cemaat olduğu (Anderson), tahayyülen var olduğu (Bayart) ya da aydınlanma ile birlikte başlayan sekülerleşmenin bir uzantısı olarak dinin boşalttığı yeri doldurduğu ya da iktidarı meşrulaştırmak adına icat edildiği (Habsbawm) de savunulmaktadır (Anderson,1995; Bayart,1999; Habermas,2002).

Yukarıda zikredilen ulus kavramının temel özellikleri AB için kullanıldığında; AB'nin belirli bir coğrafyasının olduğu, ortak hak ve sorumluluklar tesis ettiği, ortak bir ekonomiyi ilk zamanlardan itibaren gerçekleştirdiği görülmektedir. Ancak AB üyesi devletlerin ortak bir tarihi belleği (ortak tarihi beleden “olaylara aynı nazardan bakmak” kastedilmektedir) ve ortak kamu kültürü bulunmamaktadır. Bu da AB'nin Avrupa ulusu ve kamuoyu oluşturamaması önündeki en önemli engeldir. Bir ulus bilinci oluşturmanın en etkili aracı ise “ortak kimlik” oluşturmaktır.

AB bu noksanlığı gidermek amacıyla “Avrupa vatandaşlığı” kavramını üretmiştir. Avrupa vatandaşlığı Birlik için yeni sayılabilecek bir kavramdır ve Birlik bu kavramı kullanarak AB'nin tüm üye devlet vatandaşlarının savunulmasını ve desteklenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. AB bu kavramı 1970'lerden itibaren cüzi de olsa tartışmakla beraber resmen ilk kez Maastricht Antlaşması'nda kullanmıştır. Maastricht Antlaşması'nda Birliğin amaçları arasında “...ortak dış ve güvenlik politikası oluşturmak amacıyla uluslararası düzeyde *Birlik kimliği* oluşturmak; *Birlik vatandaşlığı* kavramını oluşturarak üye devlet halklarının çıkarlarını ve haklarını daha fazla korumaya önem vermek...” (md. 2/md. B) şeklinde ifade edilmiştir.²⁴

Birliğin amaçlarından birisinin Birlik vatandaşlığı oluşturmak olduğu açıkça ifade edilmiş olmasına karşılık bu vatandaşlığın nasıl olacağı tam olarak açıklanmamıştır. Bu noktada Birlik vatandaşlığını anlamaya yönelik üç farklı tanımlamadan bahsedilmektedir: Artık, ulus-ötesi, iç içe geçmiş vatandaşlık (Faist,2003:192-194). Faist'e göre AB düzleminde zayıf bir toplumsal vatandaşlık biçimi olan *artık vatandaşlık* tek tek üye devletler bazında toplumsal hakların gerileyişini ifade etmektedir. *Ulus-ötesi vatandaşlık* ise üye devlet düzeyinde garanti edilen hakların birbirlerine yaklaştığını ifade etmektedir. *İç içe geçmiş vatandaşlık* ise Avrupalı kurumlar tarafından garanti edilen haklar şeklinde kısaca tanımlanabilmektedir (Faist,2003:194). AB'nin bir devlet yapılanmasına sahip olmaması, AB'de tek ve kolay bir vatandaş tanımlaması yapmayı mümkün kılmamaktadır. Bu zorluğu gidermek amacıyla Maastricht Antlaşması'nda Birliğin ulusal kimliklere saygı göstereceği belirtilmiştir (md. 9 ve 20)²⁵, aksi halde, AB kimliği projesinin

başarısızlığa uğraması şüphe götürmez bir gerçekliktir. Maastricht Antlaşması'nın ardından 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Topluluğu Kuran Antlaşma'da yapılan değişiklikle Avrupa vatandaşlığı kavramının muhtevası daha da belirgin kılınmaya çalışılmış, Avrupalıların AB organlarına başvurularında kullandıkları AB resmi dili ile cevap verileceği (md. 21), ayrıca Avrupa vatandaşları arasında uyruklukları nedeniyle ayrım yapılamayacağı da belirtilmiştir (md. 11).

“Avrupa kıtasındaki bir ulusun bireylerinin, ‘Kimsiniz?’ sorusuna verecekleri cevap, herhalde (öncelikle) Avrupalıyım olmayacaktır” (Çalış,2006:25)²⁶. AB sınırları içerisinde birey, kendisini önce Alman ya da Fransız, ya da hangi ülke vatandaşıysa o ülke kimliği ile tanımlayacak, kendi aidiyetini (öncelikle) AB ile ilintilemeyecektir. Bu nedenle, AB kimliği hiç bir suretle ulusal kimliklerin yerine geçirilebilecek bir kavram olarak düşünülmemelidir.

Nihayetinde son anayasal metin olan Lizbon Antlaşması'nda da vatandaşlık tanımı yapılırken bütün üye devlet uluslarının Avrupa vatandaşı oldukları belirtilerek, bu vatandaşlığın ulusal vatandaşlığa bir ilave olduğu, hiçbir zaman ulusal vatandaşlığın yerine ikame edilemeyeceği belirtilmiştir. Lizbon Antlaşması'nın üye devletlerin egemenliklerine dokunmama nezaketine binaen ulusal vatandaşlığa saygıyla yaklaştığını ifade etmesi, üye devlet halklarının Birliğe sempatisini artıracaktır. Bu sayede, ulusların şahsi karakteristiklerinin tanınması ile Avrupa bütünleşmesi desteğini ihtiyaç hissettiği ulusal desteği edinmiş olacaktır.

Ancak Gerard Delanty (mevcut) Avrupa kimliğinin katı bir ötekileştirme ile oluştuğunu, dolayısıyla Avrupa vatandaşlığının da çok sert bir ayrımı ifade ettiğini savunmaktadır. Delanty'ye göre Avrupa vatandaşlığı birlik olma politikasıyla AB elitleri tarafından oluşturulmak istenilmektedir. Kendi içerisinde birçok farklılık barındıran AB'nin dayatma politikası pekala Birliğin dağılmasıyla sonuçlanabilir. Bunu engellemenin yolu *ulus-ötesi vatandaşlıktır*. Ulus-ötesi vatandaş din, dil, coğrafya ayrımı yapmadan herkesle uyum sağlayabilecek vatandaş modelidir. Bu nedenle farklı tarihi geçmişleri ve inançları olan Avrupalı devletler için en makul çözümdür (Delanty,2004:201-215).

Lizbon Antlaşması'nda son halini bulan Avrupa vatandaşlığı kavramı Avrupalıları Birliğe ısındırabilecek mi, Birliği kabullenmelerini sağlayacak mı bunu zaman gösterecektir. Ancak vatandaşlık bir elit proje olarak “Avrupa kimliği” gibi antropolojik bir mantıkla kurgulanırsa başarısız olacaktır. Bunun yerine bu çalışmanın Avrupalı kimliğinden bahsedildiği kısımda da ifade edildiği üzere (Bkz. s. 18, prg. 2) kozmopolit bir kimlik inşası ve buna dayalı kozmopolit bir vatandaşlık kavramı kullanılmalıdır. Ulrich Berk, Jurgen Habermas ve Gerard Delanty gibi düşünürlerin savunduğu bu kimlik algılaması antropolojik kimlik yerine çoğulcu ve kozmopolit kimliği savunmaktadır.

Geçmiş bağların “yüce bilinci” yerine, pragmatist gelecek kaygısının belirleyici olduğu, kapsayıcı ve çoğulcu bir “yeni kimlik” inşasına olan gereksinimi savunmaktadır. Bir devamlılık yerine, icat edilmiş bir kimliğin, Avrupa vatandaşlığının daha birleştirici, farklı kültürlere ve dini yapılara sahip devletleri ve vatandaşlarını daha makul bir paydada bir araya getireceğini ve daha sağlam bir birlik teşkil edeceğini savunmaktadır. Bu tür bir kimlik ve bu kimlikle yoğrulmuş bir vatandaşlık tanımı insan hakları, demokrasi, saygı ve hukukun üstünlüğü gibi temel uluslararası ilkeler ışığında oluşturulacağından Avrupalılar arasında adalet, hakkaniyet, eşitlik, temsil fikirlerinin yayılmasına ve Birlik ile vatandaşları arasındaki bağın kuvvetlenmesine neden olacağından meşruiyet krizinin aşılmasında önemli bir tesir oluşturabilir.

SONUÇ

Almanya eski Dışişleri Bakanı Joschka Fischer Mayıs 2000’de Walter Hallstein Avrupa Araştırmaları Merkezinde (Berlin Humboldt Üniversitesi’nde) yaptığı konuşmasında AB’nin en önemli sorununun Birlik vatandaşlarının belleğini işgal eden demokratik meşruiyet krizi olduğunu vurgulamıştır. Meşruiyet krizi her ne kadar demokratik rejime özgü olmasa da, demokratik yönetim anlayışını benimsemiş tüm devlet ve kurumlarda bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Hatta meşruiyet krizinin günümüz demokrasilerinde olmaması mümkün olmayan bir konu haline geldiği rahatlıkla ifade edilebilir. Çünkü günümüz demokrasileri temsili demokrasilerdir. Halk karar alma sürecine doğrudan katılamamakta, halkın yönetime katılma aracı yalnızca seçimler ve referandumlar olmaktadır.

Meşruiyet ve demokrasi birbiriyle ilişkili, ancak birbirinin ikamesi olmayan iki kavram olup, birbirini tamamlar niteliktedir. AB’de yaşanan meşruiyet krizi öncelikle kurumsal noksanlıklardan kaynaklanmaktadır. Ekonomik ihtiyaçlara göre yapılanmış ve yetkilendirilmiş AB kurumlarında işlevsellik her zaman için demokratik olmaktan önce gelmiştir. AB organlarından öncelikle beklenen, meşru zeminde demokratik normları gözeterek fonksiyonlarını icra etmeleri değil; tarihte bir eşine daha rastlanılmamış, sui generis (nevi şahsına münhasır) bir ekonomik entegrasyon olan AB’nin bu zorlu süreci aşabilmesi amacıyla optimum verimle çalışabilecek dirayeti göstermeleridir, yani işlevsel olmalarıdır. Bu tercih nedeniyle ve özellikle Maastricht Antlaşması ile AB organlarının demokratik yönden noksan olduklarına dair tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. Çünkü ekonomik entegrasyonu başarıyla gerçekleştiren AB, çıtayı daha da yükseltmiş ve siyasi entegrasyona geçişe başlamıştır.

AB entegrasyonunun bugün karşılaştığı en büyük meydan okuma demokratik açık ve meşruiyet krizidir. Kriz, AB’nin yaşadığı her genişlemeyle daha ciddi boyutlara ulaşmış, AB genişledikçe derinliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada soruna bakış açısı oldukça önemli olmaktadır. Moravcsik demokratik açık ve meşruiyet krizi feryatlarını

yersiz bulmaktadır. Ona göre, AB zaten hükümetlerarası bir örgüttür ve bu nedenle meşruiyetini üye devletlerden almaktadır, halktan değil. Diğer taraftan AB'nin bir ulus-devlet olmadığı tezinden varsayımla, AB'nin tüm ulusal yetkilere sahip olmadığını ve olamayacağını, AB'nin yalnızca politikalar üzerinde koordinatör olabileceğini, dolayısıyla AB'deki teknokratik ve bürokratik merkezîyetçiliğin gerekli ve mecburi olduğunu, “demokratiklik mi işlevsellik mi” ikileminde AB'nin doğal olarak işlevselliği tercih ettiğini, bu nedenle AB'de meşruiyet krizinin olmadığını ve aranmaması gerektiği savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşler, aslına bakılırsa krizi geçiştiren görüşlerdir. Çünkü AB bir devlet olarak algılanmazsa, devlet olma çabasından vazgeçerse, aslında fonksiyonel bir örgüt olduğu gerçeğiyle yüzleşecek ki, fonksiyonellikte meşruiyeti sağlayan halkın rızası değil, beklenen hizmetlerin ve örgüt tarafından güdülen amaçların yerine getirilme derecesidir. Ancak kendi içerisinde mantıklı bir çözüm sunulduğu da söylenebilir.

Ancak demokrasiyi amaç edinmiş, demokrasiyi ve demokratik konsolidasyonu (meşrulaştırmayı) üye olma şartı ilan etmiş bir örgütün, kendi varlığında demokratik açıklar barındırması örgütün geleceği ve inandırıcılığı açısından olumsuz bir gelişmedir. Bunun farkında olan AB, kurumlarında yaşadığı eksiklikleri antlaşmalarda gerçekleştirdiği reformlarla sürekli giderme arayışında olmuştur. Hazırlanan her antlaşma metni ile yetkileri değişen, ancak değişikçe karmaşıklaşan kurumların imdadına Lizbon Antlaşması yetişmiştir. Lizbon Antlaşması AB kurumlarının yetkilerini, bugüne kadar yapılan reformlara nazaran parlamenter demokrasiye daha yakın kılmıştır. Avrupa Parlamentosu, ulusal parlamentolar kadar olmasa da yasamada güçlenmiş, Konsey'in yasama sürecine etkisi azalmış, Komisyon ulusal bir hükümet gibi hem Parlamento'ya karşı sorumlu hale gelmiş ve varlığını Parlamento'ya bağlamış, hem de ABAD'ın yargı denetimine tabi olmuştur.

Kurumsal alanda yaşanan reformlara rağmen AB'de meşruiyet krizi azalmamış, aksine artmaya devam etmiştir. Dolayısıyla krizin giderilmesine yönelik reformlarda kurumsal alanla yetinmek yeterli olmamıştır. İşte bu noktada çözüme ilişkin kültürel ve sosyal reformlar gündeme gelmektedir.

Kısaca konstrüktivist yaklaşım olarak adlandırılabilir reform hareketleri Avrupa kimliği, Avrupa ulusu, Avrupa yurttaşlığı, Avrupa kamuoyuna vurgu yapmakta, kurumsal reform çabalarının önemli olduğunu ancak yeterli olmadığını belirterek, sosyal, kültürel ve aidiyetsel çözüm önerilerine ağırlık vermektedir. Bir an için, kurumsal yapılanmanın tam anlamıyla demokratikleştiği düşünülürse dahi, kurumlara inanmayan, kurumlara güvenmeyen, kurumların politikalarını muhatap kabul etmeyen bir halk (Avrupa kamuoyu) karşısında kurumsal reformlar etkisiz kalacaktır. Bu nedenle Avrupa vatandaşlığının, Avrupa kimliğinin ve Avrupa kamuoyunun en kısa zamanda tanımlanması ve oluşturulması gerekmektedir.

AB vatandaşlığı halihazırda kurulamamış bir yapıdır. Vatandaşlık ulusal politikalara ortak katılım ve ortak bir kültürel kimlik bilinci olarak tanımlanırsa (Delgado-Moreira,2000:19), AB'de “vatandaşlık bilincinin” pek de mevcut olmadığı söylenebilir. Son Avrupa Parlamentosu seçimlerine (2009) katılımın en düşük katılım olduğu göz önünde bulundurulursa, Avrupa halkının Birlik ortak politikalarına ve kurumlarına karşı kayıtsız oldukları düşünülebilir. Delanty'nin de ısrarla vurguladığı gibi, Avrupa'da kimlik inşası yapılmaktadır ancak yanlış bir uygulama söz konusudur. Avrupa'daki kimikleştirme sürecinde ötekileştirme çok sert yaşanmakta, ötekileştirme yabancılaştırma ve kin üzerine kurulmuşçasına elitist bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu yanlışlığa karşılık olması gereken ise, AB'nin oluşturmaya çalıştığı kimliğin bütünleştirici olup, din, dil ve ırk gibi parametrelerden bağımsız bir yapılanma olmasıdır.

Ezcümle, yalnızca kurumlar üzerinde iyileştirme çabalarıyla meşruiyet krizinin giderilemeyeceğini tekrar etmek gerekmektedir. Kurumsal reformlar ancak halk tarafından kanıksandığı ölçüde başarılı olabilir. Bu da Avrupa halkının bir kamuoyu olmasıyla, doğru parametrelerle şekillenmiş bir kimlik kalıbıyla mümkün olabilir. Ulus-devletlerin küreselmeye boyun eğip eğmediğinin tartışıldığı günümüzde, uluslararası sistemde devletin aktör olma konumunun gün geçtikçe zayıfladığı bir dönemde, ekonomik önceliklerle politika üretmenin yetersizleştiği bir yüzyılda yeni açılımlar ve sorunlara yönelik yeni çözüm metotları sosyal düzeni, kültürel altyapıyı ve kimlik oluşum sürecini inceleyen ve önemli gören bir bakışla mümkün olabilir.

SONNOTLAR

¹ Thucydides tarafından kaleme alınan Peleponnezya Savaşları Tarihi adlı çalışma içerisinde yer alan Perikles'in Cenaze Söylevi bölümünde kullanılan *isonomia* ve *isegoria* kavramları eşitlik ve özgürlüğe denk olarak kullanılmıştır ve bugün bu iki olgu olmadan demokrasi tanımının yapılamayacağı aşikardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Beetham,2004:61).

² *Pan-Avrupa* fikri 1923'de Kont Richard Coudenhove-Kalergi tarafından yazılan "Pan-Europe" isimli bir makale ile formüleleştirilen "tek Avrupa" düşüncesidir (Coudenhove-Kalergi,1931:638-639). Kalergi *Pan-Avrupa* fikrini zamanla geliştirmiş ve Pan-Avrupa'nın gerekliliğini üç temel amaca dayandırmıştır: Yeni bir savaşı engellemek, ekonominin bozulmasını engellemek ve Avrupa'yı Bolşevik tehdidinden korumak. Bkz. (Coudenhove-Kalergi,1939:623-640). Diğer taraftan, Avrupa'da yaşanan bütünleşme çabalarında *pan-Avrupacılık* akımının oynadığı rol için bkz. (Çalış vd.,2006:219-231).

³ "Meşruiyet" ve "yasallık" sıklıkla birbiri yerine kullanılan kavramlar olsa da, asla birbirinin ikamesi değildir. Benzer ve hatta aynı mevzularda sıklıkla zikredilmeleri iki kavramın karıştırılmalarında önemli rol oynamakta, ontolojik farklılık göz ardı edilmektedir. Ancak meşruiyet yasallığı da kapsayan daha geniş bir kavramdır. *Meşruiyet*, yasallığı barındırma durumuyla beraber, makul, haklı ve uygun bulunma durumlarına da ihtiyaç duyar. Diğer taraftan meşruiyet sağlayan asıl neden "hukuki" de olmayabilir. Meşruiyet, pekala, karizma, bilgi, dini inançtan kaynaklanıyor da olabilir. Teokratik değerlerin siyasal ve toplumsal hayatın bütün alanlarında etkili olduğu, yasaların (pozitif hukuk) bile varlığından söz edilmeyen dönemlerde meşruiyet Tanrısal kaynaklı olup, tartışılması söz konusu dahi olamamaktaydı.

⁴ Richard H.Fallon ve David Strauss meşruiyet kriterlerini 'yasallık, etik ve sosyolojik faktör' olarak sınıflandırmakta, toplumsal rızayı sosyolojik öge olarak tanımlamaktadırlar. Bkz. (Fallon,2005:1795-1796; Strauss,2005:1855).

⁵ Burada kaynağını demokrasi gibi sivil unsurlardan alan meşruiyet kastedilmektedir. Çünkü AB böylesi bir siyasal zeminde teşekkül etmiştir. Aksi halde tarihin ilk zamanlarında ve hatta Orta Çağ'da ve bazı istisnai örneklerle günümüzde meşruiyetin kaynağı teokratik de olabilmektedir. Tanrı krallar (Mısır firavunları), Tanrının oğulları (Çin hükümdarları), Allah'ın halifesi, Tanrı'nın seçtiği seçilmiş insan (Eski Türk Hanları, Kutsal-Roma imparatoru) gibi.

⁶ Bu çalışmada baş harfleri büyük yazılan "Uluslararası İlişkiler" ifadesi ile "Uluslararası İlişkiler disiplini" kastedilmektedir.

⁷ Weber meşruiyetin "rasyonel-yasal, geleneksel ve karizmatik" edimlerle kazanılabileceğini ifade etmektedir. Toplum tarafından hakikatler bütünü olarak kabul edilen *gelenek* içerdiği mistik nosyonlar ile Weber'e göre en eski meşruiyet kaynağıdır (Weber,1962:121). *Karizma* Weber'e göre Tanrı vergisi, sıra dışı ve olağanüstü bir yetenek olup, bireyin şahsından kaynaklanan bir meşruiyeti ifade etmektedir (Weber,1985:33). *Rasyonel-yasal* meşruiyet ise siyasal iktidarın yönetme hakkını herkesçe kabul edilen rasyonel (hukuki) kaidelerden almasını ifade etmektedir ve Weber rasyonel meşruiyeti sağlamış bir siyasal otoritenin "güç kullanma tekeline" sahip olduğunu ifade etmektedir. (Weber,1994:310-311.)

⁸ Aynı tasnifi Fritz Scharpf da yapmıştır. Scharpf'a göre sistem kaynaklı yetersizlikler *output krizi*, demokratik prosedüre ilişkin yetersizlikler ise *input krizi* olarak adlandırılmaktadır. Bkz. (Zürn,2000:2-3).

⁹ 1951'de imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) AB'nin kurulduğu ilk yapı değildir. AB'nin asıl başlangıcı 1957'de imzalanan Roma Antlaşmaları ile kurulan Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğudur (EURATOM). AKÇT ise bu entegrasyonu cesaretlendiren ilk ciddi girişim olmuştur. Ancak AKÇT'nin kurucularının aynı zamanda AET'yi kurmaları, sonraki anayasal antlaşmalarda sürekli atf yapılması bu kurumları birbirinin ardılı olarak anılmaları gibi bir yanı sıra neden olabilmektedir. Oysa ki, 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren AKÇT 50 yıllık bir antlaşmaydı ve 23 Temmuz 2002 tarihine kadar varlığını devam ettirmiştir. AKÇT'nin sona ermesi Nice Antlaşmasına eklenen bir protokol ile ilan edilmiştir.: "AKÇT Antlaşması'nın Sona Ermesinin Finansal Sonuçları ve Kömür ve Çelik Araştırma Fonu'na Dair Protokol". Bkz. (Protocol on ECSC Treaty,2002).

¹⁰ Fransa ve Hollanda'nın Mayıs ve Haziran 2005'de yapılan referandumlar neticesinde Anayasa taslağına onay vermemesi, AB genelinde Anayasa Antlaşması'na dair bir ilgisizliğe neden olmuş, her iki ülkenin Birliğin kurucu üyelerinden olması sembolik olarak da tesir oluşturmuş, yaklaşık iki sene süresince Anayasa hakkında herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Oysa Anayasa taslağı metninin sonuç kısmında yer alan esnek bir maddeye göre (md. IV - 443); "Antlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren iki yıl sonra (29 Ekim 2006) eğer üye devletlerin beşte dördünün onayına rağmen anayasa taslağını onaylamayan bir veya daha fazla üye devlet bulunursa Antlaşma Avrupa Konseyi'ne havale edilecek ve kararı Avrupa Konseyi verecektir". 2007 yılı itibarıyla 18 üye devlet taslağı onaylamış, Fransa ve Hollanda reddetmiş, geriye kalan 7 üye devlet ise red ile sonuçlanan referandumlar neticesinde onay sürecini dondurduklarını ilan etmiştir. Bu 7 devletten asgari 3 tanesi de taslağı onaylasaydı IV-443 no.lu maddeye göre Anayasa taslağının akıbetine Avrupa Konseyi karar verecekti.

Alfabetik sıraya göre; **Onaylayan üye devletler:** Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Estonya, Finlandiya, Güney Kıbrıs, İspanya, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan; **Reddeden üye devletler:** Fransa ve Hollanda; **Sürecini donduran üye devletler:** Çek Cumhuriyeti, Danimarka, İngiltere, İrlanda, İsveç, Polonya, Portekiz.

¹¹ "İşlevsellik-demokratik olma" tercihi performansı, dolayısıyla meşruiyeti etkilese de, işlevselliğin meşruiyeti desteklediğini düşünen görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerden birine göre işlevsellik prensibinin üstünlüğüne ilaveten yönetimin örgüt normlarına uygun biçimde faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve örgüt içerisindeki temsilin mümkün olduğunca farklı toplumsal tabakaları yansıtmaması uluslararası örgütlerde meşruiyetin kaynaklarını oluşturmaktadır. Bkz. (Junne,2001:191).

¹² Örneğin Hükümetlerarası Konferanslar (HAK). AB'de önemli zirveler öncesinde, kurucu antlaşmalar gibi önemli belgelerin hazırlanması aşamasında üye devletler arasında konsensüsü sağlamak amacıyla izlenen yöntem HAK olmuştur. Bu konferanslarda üye devlet temsilcileri görüşlerini açıklar, bu görüşler tartışılır ve nihayetinde ortak bir karar alınır, alınan bu karar imzalanacak antlaşmanın ya da şartın taslağı niteliğinde olurdu. HAK'lar halka kapalı olduğu için alınan kararlar halk meşruiyetinden yoksundur. Vatandaşların konferanslarda neler olduğundan haberdar olmaları mümkün değildir, tâ ki sonuç bildirisi yayınlanıncaya kadar. HAK'lar

neticesinde imzalanan antlaşmaların hemen imza ertesinde sivil toplum kuruluşlarının tartışılıyor olması ve en önemlisi alınan kararların halk meşruiyetinden uzak olması Birliği karar alma sürecinde, en azından hazırlık aşamasında farklı yöntemler izlemeye sevk etmiştir. Bu çerçevede Birliğin uygulamaya koyduğu yeni yöntem “konvansiyon” (convention) metodu olmuştur. İlk kez Temel Haklar Şartı’nın (2007) hazırlanmasında, ardından ise Avrupa Anayasası’nın hazırlanmasında kullanılan konvansiyonun HAK’tan en önemli farkı, HAK’da yalnızca hükümet ve devlet başkanları temsilcileri yer alırken, konvansiyonlarda hükümet ve devlet başkanları temsilcilerine ek olarak ulusal parlamento temsilcileri, Avrupa Parlamentosu temsilcileri ve bazı Birlik kurumları temsilcileri ile Avrupa sivil toplum kuruluşlarından da üyelerin olmasıdır. Örneğin; Avrupa Anayasasının hazırlanması esnasında oluşturulan konvansiyonda üye devletlerin hükümet ve devlet başkanlarını temsilen 15 temsilci, aday devletlerin hükümet ve devlet başkanlarını temsilen 13 temsilci, üye devletlerin ulusal parlamentolarını temsilen 30 temsilci, aday devletlerin ulusal parlamentolarını temsilen 26 temsilci, Avrupa Parlamentosu’ndan 16 üye ve Avrupa Komisyonu’ndan 2 temsilci olmak üzere toplam 105 temsilciden, ayrıca gözlemci ve dolaylı katılımcı olarak Ekonomik ve Sosyal Komite’den 3 temsilci, Bölgeler Komitesi’nden 6 temsilci, Sivil Toplum Kuruluşları’ndan (Deklarasyonda *civil society* olarak ifade edilmiştir) 3 temsilci ve Avrupa Ombudsmanı olmak üzere toplam 118 üye bulunmaktaydı. Bkz. <http://european-convention.eu.int/EN/organisation/organisation2352.html?lang=EN>

¹³ Comitology, kısaca Komite Prosedürü olarak tanımlanabilir. Konsey ve Parlamento’nun yasama sürecine dahil olmayıp, Komisyon’un yürütme işlevlerine dahil olan birtakım AB düzenlemesi olarak tanımlanabilir. Komite Prosedüründe, Komisyon Konsey kararlarını uygulamak için kendisine verilen yetkileri, bünyesinde faaliyet gösteren komiteler vasıtasıyla hayata geçirmektedir.

<http://www.euractiv.com/en/governance/comitology/article-117454>. Ayrıca bkz.

<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1173>.

¹⁴ Kimlik krizinin ortaya çıkış nedenleri ve *ben*’in bu kriz sendromunu aşma kabiliyeti hakkında önemli bir tespit için bkz. (Bloom,1990).

¹⁵ Seçimlerde katılımın en yüksek olduğu ilk üç ülke sırasıyla yüzde 90,81 ile Belçika, yüzde 89 ile Lüksemburg, yüzde 84,4 ile Malta olmuştur. Seçimlere en düşük katılımın gerçekleştiği ilk üç ülke ise yüzde 17 ile Slovakya, yüzde 20,88 ile Polonya ve yüzde 26,8 ile Estonya olmuştur. http://www.elections2004.eu.int/ep-election/sites/en/results1306/turnout_ep/graphical.html.

¹⁶ [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turnout-\(1979-2009\).html](http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/000cdcd9d4/Turnout-(1979-2009).html)

¹⁷ Kavramlardan birincisi coğrafi anlamda daha fazla devleti sınırları içerisine almayı, dolayısıyla hacimsel büyümeyi ifade ederken; ikincisi özellikle Maastricht Antlaşması ile anılan ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona geçiş sürecini ve siyasi bütünleşmenin kat ettiği mesafeyi karşılamaktadır (Dehaese,Weiler,1992:242-246).

¹⁸ Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği Konseyi (Zirve) ve Bakanlar Konseyi şeklinde iki ayrı organ şeklinde yeniden yapılandırılmıştır.

¹⁹ Onaylayan, reddeden ve süreci donduran devletlerin listesi için 10 numaralı sonnota bakınız.

²⁰ Bkz. Official Journal of the European Communities, “Treaty of Nice, Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts”, No. 2001/C 80/01, 10/03/2001, ss. 85-86.

²¹ Laeken Deklarasyonu için bkz. http://europa.eu.int/constitution/futurum/documents/offtext/doc151201_en.htm. Ayrıca bkz. European Council, “European Council Meeting in Laeken: 14-15 December 2001”, Presidency Conclusions, No. SN 300/1/01 REV 1, Brussels, 14/12/2001, ss. 20-27.

²² Madde numaraları 2012 yılında konsolide edilmiş Antlaşma metnine göre yazılmıştır.

²³ Konsey’de uygulanacak nitelikli çoğunluk uygulaması 1 Kasım 2014 itibariyle geçerli olacaktır. Buna göre geçerli oy içinin aranan nitelik %55 olup, bu %55’lik oyun üye devletlerin en az 15’ini, Birlik nüfusunun da %65’ini temsil ediyor olması gerekmektedir (md. 16.4).

²⁴ Harflerle yapılan adlandırma 1992’de imzalanan metindeki maddeleme usulüdür, rakamlarla yapılan adlandırma ise 2002’de revize edilmiş halinde kullanılan usuldür.

²⁵ Maastricht Antlaşması’nın 2012 yılı konsolide edilmiş versiyonundaki en son hali ile değişmiş madde numaraları kullanılmıştır.

²⁶ Parantez içerisinde verilen “öncelikle” ifadesi Çalış’ın kitabından alıntı yapılan orijinal metinde bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- “Protocol on the Financial Consequences of the Expiry of the ECSC Treaty and on the Research Fund for Coal and Steel”. (2002), “Treaty of Nice: Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts” içerisinde, (OJ C 80,10.03.2001).
- ANDERSEN, Svein S., BURNS, Tom R. (1996), “The European Union and the Erosion of Parliamentary Democracy: A Study of Post-parliamentary Governance”, The European Union: How Democratic Is It?, (Ed.) Svein S. Andersen, Kjell A. Eliassen, Sage Publications, London.
- ANDERSON, Benedict. (1995), Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.
- ARCHER, Clive, NUGENT, Neill. (2006), “Introduction: Does the Size of Member States Matter in the European Union?”, European Integration, Vol. 28, No. 1, ss. 3-6.
- ARON, Raymond. (1990), Democracy and Totalitarianism, Ann Arbor Paperback, Ann Arbor.
- ATTALIDES, Michalis (2002), Addressing the Democratic Deficit, at the Conference on “The European Union in the 21st Century”, co-organised by the European Institute of Cyprus and Intercollege Nicosia, 14 June 2002.
- BANCHOFF, Thomas, SMITH, Mitchell P. (1999), “Conceptualizing Legitimacy in a Contested Polity”, Legitimacy and the European Union, (Ed.) Mitchell Smith, Routledge, Florence, USA.
- BAYART, Jean-François. (1999), Kimlik Yanılsaması, Çev. Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.
- BAYKAL, Sanem. (2004), “Avrupa Birliği'nin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss. 119-153.
- BEALEY, Frank. (1999), The Blackwell Dictionary of Political Science, Blackwell Publishers, Oxford.
- BEETHAM, David, LORD, Christopher. (1998), Legitimacy and the EU, Longman, New York.
- BEETHAM, David. (1991), The Legitimation of Power, Macmillan, London.
- BEETHAM, David. (2004), “Freedom as the Foundation”, Journal of Democracy, Vol. 15, No. 4, ss. 61-75.
- BIRKINSHAW, P., ASHAIGBOR, D. (1996), “National Participation in Community Affairs: Democracy, The UK Parliament and the EU”, Common Market Law Review, Vol. 33, No. 3, ss. 499-529.
- BLOOM, William. (1990), Personal Identity, National Identity and International Relations, Cambridge University Press, Cambridge.
- BOROCZ, Jozsef, SARKAR, Mahua. (2005), “What is the EU?”, International Sociology, Vol. 20, No. 2, ss. 153-173.
- BRAY, Robert. (2005), Constitutional Law of the European Union, Sweet&Maxwell, London.
- BRUNKHORST, Hauke. (2006), “The Legitimation Crisis of the European Union”, Constellations, Vol. 13, No. 2, ss. 165-180.

- CHRYSSOCHOOU, Dimitris N. (2001), "Models of Democracy and the European Polity", <http://www.ex.ac.uk/shipss/politics/research/strategies/civic1-01.pdf>
- COICAUD, Jean-Marc. (2002), *Legitimacy and Politics*, Cambridge University Press, New York.
- COPLIN, William. (1964), "International Law and Assumptions about the State System", *World Politics*, Vol. 17, No. 4, ss. 615-634.
- COUDENHOVE-KALERGI, Count Richard. (1931), "The Pan-European Outlook", *International Affairs*, Vol. 10, No. 5, ss. 638-651.
- COUDENHOVE-KALERGI, Count Richard. (1939), "Europe To-Morrow", *International Affairs*, Vol. 18, No. 5, ss. 623-640.
- COULTRAP, John. (1999), "From Parliamentarism to Pluralism: Models of Democracy and the European Union's 'Democratic Deficit'", *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 11, No. 1, ss. 107-135.
- Council of the European Union. (2007), "Brussels European Council: 21-22 June 2007", Presidency Conclusions, No. 11177/07, Brussels.
- CRAIG, P., de BURCA, G. (2003), *EU Law: Texts, Cases and Materials*, Oxford University Press, Oxford.
- ÇALIŞ, Şaban H. (2001), "Ulus, Devlet, Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, (Ed.) Şaban Çalış vd., Liberte Yayınları, Ankara.
- ÇALIŞ, Şaban H. (2006), *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, 3. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.
- ÇALIŞ, Şaban H., vd. (2006), "Avrupa Birliği: Tarihi, Kurumları ve Niteliği", *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, (Ed.) Şaban H. Çalış, vd., Çizgi Kitabevi, Konya.
- ÇELEBİ, Aykut. (2002), *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, Halis. (2003), "İktidar ve Meşruiyet", *Siyaset*, (Ed.) Mümtazer Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara.
- DAHL, Robert. (1989), *Democracy and Its Critics*, Yale University Press, New Haven.
- DAHL, Robert. (1999), "Can International Organizations Be Democratic? A Skeptic's View", *Democracy's Edges*, (Ed.) Ian Shapiro, Casiano Hacker-Cordon, Cambridge University Press, Cambridge.
- DAHL, Robert. (2001), *Demokrasi Üstüne*, Çev. Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- DAHRENDORF, Ralf. (2003), "The Challenge for Democracy: Making Sense of the EU", *Journal of Democracy*, Vol. 14, No. 4, ss. 101-114.
- DAVIES, Norman. (2006), *Avrupa Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- DEHAUSSE, Renaud, WEILER, Joseph H. (1992), "The Legal Dimension", *The Dynamics of European Integration*, (Ed.) William Wallace, The Royal Institute of International Affairs, New York.
- DELANTY, Gerard. (2004), *Avrupa'nın İcadı*, Çev. Hüsamettin İnaç, Adres Yayınları, Ankara.
- DELGADO-MOREIRA, Juan. (2000), *Multicultural Citizenship of the European Union*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire.

- DEVELLİOĞLU, Ferit. (2005), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Eski ve Yeni Harflerle*, 22. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara.
- EASTON, David. (1979), *A System Analysis of Political Life*, University of Chicago Press, Chicago.
- ERDENİR, F. H. Burak. (2005), *Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe, Ümit Yayınları*, Ankara.
- ERIKSEN, Erik Oddvar, FOSSOM, John Erik. (2002), "Democracy Through Strong Publics in the European Union?", *Journal of Common Market Studies*, Vol 40. No. 3, ss. 401-424.
- ESTELLA, Antonio. (2005), "Constitutional Legitimacy and Credible Commitments in the European Union", *European Law Journal*, Vol. 11, No. 1, ss. 22-42.
- FAIST, Thomas. (2003), "Avrupa Birliği İçinde Toplumsal Yurttaşlık: İç İç Geçmiş Yurttaşlık", *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*, (Ed.) Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- FALLON, Richard H. (2005), "Legitimacy and the Constitution", *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, ss. 1789-1853.
- FLYNN, Jeffrey. (2004), "Communicative Power in Habermas's Theory of Democracy", *European Journal of Political Theory*, Vol. 3, No. 4, ss. 433-454.
- FRANCK, Thomas M. (1988), "Legitimacy in the International System", *The American Journal of International Law*, Vol. 82, No. 4, ss. 705-759.
- FRANCK, Thomas M. (1992), "The Emerging Right to Democratic Governance", *The American Journal of International Law*, Vol. 86, No. 1, ss. 46-91.
- FUKUYAMA, Francis. (2005), *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GEORGE, Stephen, BACHE, Ian (2001), *Politics in the European Union*, Oxford University Press, New York.
- GIORGI, Liana, POHORYLES, Ronald J. (2005), "Challenges to EU Political Integration and the Role of Democratization", *Innovation*, Vol. 18, No. 4, ss. 407-418.
- GOZI, Sandro. (2001), "Does the EU Institutional Triangle Have a Future", *The International Spectator*, Vol. 36., No. 1, ss. 39-49.
- GRAEGER, Nina. (1994), *European Integration and the Legitimation of Supranational Power*, Department of Political Science, Oslo.
- HABERMAS, Jürgen. (2004), *Legitimation Crisis*, Çev. Thomas McCarthy, Polity Press, Cambridge.
- HABERMAS, Jürgen. (2002), *Öteki Olmak, Öteki ile Yaşamak*, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HALLSTEIN, Walter. (1962), *United Europe: Challenge and Opportunity*, Oxford University Press, London.
- HALLSTROM, Lars K. (2003), "Support for European Federalism? An Elite View", *European Integration*, Vol. 25, No. 1, 2003, ss. 51-72.
- HAYES-RENSHAW, Fiona. (1995), "The Role of the Council", *The European Union: How Democratic Is It?*, (Ed.) Svein Andersen, Kjell A. Eliassen, Sage Publications, London.

- HELD, David. (2004), "Democratic Accountability and Political Effectiveness from a Cosmopolitan Perspective", *Government and Opposition*, Vol. 39, No. 2, ss. 364-391.
- HORTON, John. (1992), *Political Obligation*, Macmillan, Basingstoke.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1996), *Üçüncü Dalga*, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara.
- INGLEHART, Ronald. (1967), "An End to European Integration?", *The American Political Science Review*, Vol. 61, No. 1, ss. 91-105.
- JUNNE, G. C. A. (2001), "International Organizations in a Period of Globalization: New (problems of) Legitimacy", *The Legitimacy of International Organizations*, (Ed.) Jean-Marc Coicaud, Veijo Heiskanen, United Nations University Press, New York.
- KAASE, Max. (1988), "Political Alienation and Protest", *Comparing Pluralist Democracies*, (Ed.) Mattei Dogan, Westview Press, London.
- KAPANİ, Münci. (2003), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KEOHANE, Robert O. (2002), "Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, ss. 743-765.
- KEOHANE, Robert O., HOFFMANN, Stanley. (1991), "Institutional Change in Europe in the 1980s", *The New European Community: Decisionmaking and Institutional Change*, (Ed.) Robert O. Keohane, Stanley Hoffmann, Westview Press, Boulder.
- KERSBERGEN, Kees Van, WAARDEN, Frans Van. (2004), "'Governance' as a Bridge Between Disciplines: Cross-Disciplinary Inspiration Regarding Shifts in Governance and Problems of Governability, Accountability and Legitimacy", *European Journal of Political Research*, Vol. 43, No. 2, ss. 143-171.
- KRATOCHWIL, Friedrich. (2006), "On Legitimacy", *International Relations*, Vol. 20, No. 3, ss. 302-308.
- LANE, J. E. (1996), *Constitutions and Political Theory*, Manchester University Press, Manchester.
- LINZ, Juan J. (1988), "Legitimacy of Democracy and the Socio-Economic System", *Comparing Pluralist Democracies*, (Ed.) Mattei Dogan, Westview Press, London.
- LIPSET, Seymour Martin. (1963), *Political Man*, Mercury Books, London.
- LORD, Christopher, MAGNETTE, Paul. (2004), "E Pluribus Unum? Creative Disagreement About Legitimacy in the EU", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 42, No. 1, ss. 183-202.
- LORD, Christopher. (1998), *Democracy in the European Union*, Sheffield Academic Press, Sheffield.
- MAVRIKOS, Tina. (1995), "The Question of Legitimacy", *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 13, No. 2, ss. 251-269.
- MERELMAN, Richard M. (1966), "Learning and Legitimacy", *American Political Science Review*, Vol. 60, No. 3, ss. 548-561.
- MORAVCSIK, Andrew. (1998), *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, New York.
- MORAVCSIK, Andrew. (2001), "Despotism in Brussels? Misreading the European Union", *Foreign Affairs*, Vol. 80, No. 3, ss. 114-121.

- MORAVCSIK, Andrew. (2002), "In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, ss. 603-624.
- MORAVCSIK, Andrew. (2004), "Is There a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis", *Government and Opposition*, Vol. 39, No. 2, ss. 336-363.
- MORIN, Edgar. (1995), *Avrupa'yı Düşünmek*, Çev. Şirin Tekeli, Afa Yayınları, İstanbul.
- MULLER, Edgar N. (1970), "Correlates and Consequences of Beliefs in the Legitimacy of Regime Structures", *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 14, No. 3, ss. 392-412.
- NUGENT, Neill. (1991), *The Government and Politics of the European Community*, Duke University Press, Durham.
- Official Journal of the European Communities. (2001), "Treaty of Nice, Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts", No. 2001/C 80/01.
- PAGDEN, Anthony. (2002), "Europe: Conceptualizing a Continent", *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, (Ed.) Anthony Pagden, Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press, Cambridge.
- PATEMAN, Carole. (1985), *The Problem of Political Obligation*, Polity, Cambridge.
- PUCHALA, Donald J. (1971), "Of Blind Men, Elephants and International Integration", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 10, No. 3, ss. 267-284.
- PUIG, Gonzalo Villalta. (2003), "The European Constitution: Past and Future", [www.anu.edu.au/NEC/Puig_Constitution .pdf](http://www.anu.edu.au/NEC/Puig_Constitution.pdf), National Europe Center Paper No. 115, 28 November 2003.
- ROTSCHILD, Joseph. (1977), "Observations on Political Legitimacy in Contemporary Europe", *Political Sciences Quarterly*, Vol. 92, No. 3, ss. 487-501.
- SCHARPF, Fritz. (1999), *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Cornell University Press, New York.
- SCHMIDT, Vivien A. (2004), "The European Union: Democratic Legitimacy in a Regional State?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 42, No. 5, ss. 975-997.
- SCHULZE, Hagen. (2005), *Avrupa'da Ulus ve Devlet*, Çev. Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul.
- SCRUTON, Roger. (1982), *A Dictionary of Political Thought*, The Macmillan Press, London.
- SINCLAIR, John. (1995), "Legitimate", *Collins Cobuild English Dictionary*, Harper Collins Pub., London.
- SMITH, Anthony. (2004), *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- STEBER, Horst. (2001), "Europe-Quo Vadis? Reflections on the Future Institutional Framework of the European Union", *The World Economy*, Vol. 25, No. 1, ss. 1-32.
- STEFFEK, Jens. (2000), "The Power of Rational Discourse and the Legitimacy of International Governance", *EUI Working Paper 2000/46*, RSC, European University Institute, http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/00_46.pdf.
- STEFFEK, Jens. (2004), "Why IR Needs Legitimacy: A Rejoinder", *European Journal of International Relations*, Vol. 10, No. 3, ss. 485-490.

- STERNBERGER, Dolf. (1968), "Legitimacy", *International Encyclopedia of Social Sciences*, (Ed.) David L. Sills, Macmillan Company, New York.
- STONE-SWEET, Alec, SANDHOLTZ, Wayne. (1998), "Integration, Supranational Governance and the Institutionalization of the European Polity", *European Integration and Supranational Governance*, (Ed.) Wayne Sandholtz, Alec Stone-Sweet, Oxford University Press, Oxford.
- STRAUSS, David A. (2005), "Reply: Legitimacy and Obedience", *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, ss. 1854-1866.
- TSAKATIKA, Myrto. (2005), "Claims to Legitimacy: The European Commission Between Continuity and Change", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 43, No. 1, ss. 193-220.
- URBAN, Anna. (2003), "EU Enlargement, EU Identity, Culture and National Identity in the Eastern Regions", *European Integration Studies*, Vol. 2, No. 2, ss. 45-51.
- WALLACE, Helen. (1993), "Deepening and Widening: Problems of Legitimacy for the EC", *European Identity and the Search for Legitimacy*, (Ed.) S. Garcia, Pinter, London.
- WALLACE, William, SMITH, Julia. (1995), "Democracy or Technocracy?: European Integration and the Problem of Popular Consent", *West European Politics*, Vol. 18, No. 3, ss. 137-157.
- WARLEIGH, Alex. (2003), *Democracy in the European Union*, Sage Publications, London.
- WEBER, Max. (1962), *Basic Concept of Sociology*, Çev. H. P. Secher, Citadel Press, New York.
- WEBER, Max. (1978), *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, California University Press, California.
- WEBER, Max. (1985), "Legitimacy, Politics and the State", *Legitimacy and the State*, (Ed.) William Connolly, New York University Press, New York.
- WEBER, Max. (1994), "The Profession and Vocation of Politics", *Weber-Political Writings*, (Ed.) Peter Lassman, Ronald Speiers, Cambridge University Press, Cambridge.
- WEILER, Joseph. (1992), "After Maastricht: Legitimacy in Post-1992 Europe", *Singular Europe: Economic and Polity of the EC After 1992*, (Ed.) William James Adams, University of Michigan Press, Michigan.
- WEINER Alan S. (2006), "Use of Force and Contemporary Security Threats: Old Medicine for New Ills?", *Standford Law Review*, Vol. 59, No. 1, ss. 415-504.
- WESSELS, Wolfgang, "The Modern West European State and the European Union: Democratic Erosion or a New Kind of Polity?", *The European Union: How Democratic Is It?*, (Ed.) Svein S. Andersen, Kjell A. Eliassen, Sage Publications, London.
- WOOD, Anthony. (1991), *Europe: 1815-1960*, Longman, Essex.
- WOOLF, Henry Boosley. (1980), "Legitimacy, Legitimate", *Webster's New Colligate Dictionary*, G&C Merriam Company, Massachusetts.
- YURDUSEV, A. Nuri. (1997), "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", *Türkiye ve Avrupa*, (Ed.) Atilla Eralp, İmge Kitabevi, Ankara.
- ZÜRN, Michael. (2000), "Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, ss. 183-221.